

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Matouš Jirsa

Dějiny školství v České Třebové se zaměřením na střední školy

Olomouc 2023, vedoucí práce: Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

Prostřednictvím tohoto krátkého textu bych chtěl především poděkovat panu Mgr. Pavlu Krákorovi, Ph.D., svému vedoucímu práce, díky jehož velice cenným a podnětným radám jsem byl schopen tuto práci dotáhnout do zdárného konce. Poděkovat bych chtěl též zástupcům všech oslovených základních a středních škol, kteří mi poskytli cenné materiály. Nakonec bych chtěl poděkovat Ing. Josefu Jirsovi, mému dědovi, který mi poskytl podklady ke zpracování o škole, kterou úspěšně absolvoval.

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

V České Třebové dne 20. 4. 2023

.....

Matouš Jirsa

Obsah

Úvod.....	7
1 Město Česká Třebová.....	8
1.1 Obecná charakteristika, místopis a současný stav města	8
2 Historie a dějiny města Česká Třebová.....	12
2.1 Počátky osídlení a první písemné zmínky, role litomyšlských premonstrátů (12. stol. – 1278)	12
2.1.1 Tichý a mlčenlivý svědek počátku vzniku města – rotunda sv. Kateřiny.....	15
2.2 Od převzetí Zbraslavským klášterem až po husitské války (1278–1. pol. 15. stol.)	15
2.3 Od Husitských válek po Bílou horu (1415–1620)	18
2.4 Od Třicetileté války po konec vlády Josefa II. (1621–1790).....	19
2.5 Proměny České Třebové v kontextu „dlouhého“ 19. století (1791–1914).....	21
2.6 Dějiny České Třebové za obou světových válek (1914–1945).....	23
2.7 Město pod rouškou socialismu (1948–1989).....	25
2.8 Od Revoluce po současnost (1990–2023).....	26
3 Stručné a obecné dějiny školství, pedagogiky a vzdělávání.....	28
3.1 Praveké pojetí vzdělávání.....	28
3.2 Vzdělávání za dob starověku.....	28
3.3 Dějiny středověké pedagogiky.....	29
3.4 Novověká osvícenecká pedagogika (15.–18. stol.).....	29
3.5 Vzdělávání v kontextu 19. a 20. stol.....	30
4 Obecné dějiny školství v České Třebové	32
4.1 Školství do konce 19. století.....	32
4.1.1 Kontext osobnosti českotřebovského rodáka Gustava Habrmana v rámci dějin školství České Třebové v 1. pol. 20. století.	32
4.2 Dějiny ZŠ Nádražní – tzv. „Nádražky“	34
4.3 Dějiny ZŠ Habrmanova – tzv. „Červenky“	37
4.4 Dějiny ZŠ Ústecká – tzv. „Parník“	40
5 Dějiny středního školství v České Třebové	44
5.1 Dějiny českotřebovského gymnázia	44
5.1.1 Období před založením gymnázia po konec I. světové války (1906–1918)	44
5.1.2 Období první republiky (1919-1938)	46
5.1.3 Výuka za II. světové války (1939–1945).....	48
5.1.4 Výuka za dob socialistického režimu (1948–1989)	49
5.1.5 Období tzv. „Maturity v listopadu“ (1989).....	51
5.1.6 90. léta a současnost	53
5.2 Dějiny Střední technické a dopravní školy Gustava Habrmana.....	54

5.2.1 Habrmanova škola práce.....	54
5.2.2 Hledá se jméno pro průmyslovku v České Třebové! (1945–1960)	55
5.2.3 Dějiny školy v průběhu 60., 70. a 80. let (1961–1988).....	58
5.2.4 Od revoluce po současnost (1989–2023).....	60
Závěr.....	62
Seznam bibliografických citací	63
Seznam příloh	69

Úvod

Město Česká Třebová a budovy především dvou škol, které se ve městě nacházejí (tím jest myšlena ZŠ Ústecká na Parníku a Gymnázium v České Třebové), měly veliký podíl na tom, na jakou dráhu jsem se ve svém profesním a osobním životě vydal. Zároveň jsem měl pocit, že je velmi málo prací, které by se uceleně zabývaly především dějinami školství, zejména toho středního, a přidruženě k tomu důstojně zmínilo dějiny města. Zároveň si myslím, že na půdě pedagogické fakulty a v rámci oboru, který studuji, je téma regionálních dějin skvělý prostředek k tomu, aby si žáci osvojili základní občanské kompetence související se znalostí dějin města, budov a institucí, na které sami docházejí či kolem kterých denně procházejí bez povšimnutí. Toto byly jedny z hlavní důvodů, proč jsem se rozhodl zpracovat tuto bakalářskou práci na téma Dějiny školství v České Třebové se zaměřením na střední školy.

Cílem této bakalářské práce je tedy poskytnout ucelený přehled k dějinám města, školství, a především školství středního ve východočeském městě Česká Třebová. Na toto téma vzniklo již mnoho publikací zabývajících se především dějinami města jako celku. Témata škol jsou akcentována jenom mírně, a to v rámci především doplnění historicko-dějinného kontextu či pragmatického a optického zaplnění stránky. Ačkoliv určité akademické práce na toto téma již vznikly, v této práci byl kladen důraz především na poskytnutí uceleného přehledu aktualizovaných zdrojů a poskytnutí nového pohledu na věc.

Vyhotovení práce proběhlo za pomoci literárních publikací, dobových článků či příspěvků ve sbornících a almanaších vydaných k výročí vzniku dané instituce. Důležitou roli hrály také archivy, kroniky či výroční zprávy k jednotlivým školním rokům, či dokonce audiovizuální prameny.

První kapitola práce se zabývá městem Česká Třebová, jeho obecnou charakteristikou, místopisem a horopisem a stručnou reflexí současného stavu města dle nejnovějšího průzkumu. Kapitola druhá se zabývá obecnými dějinami města Česká Třebová od jeho založení po současnost, další, kapitola třetí, stručně nastiňuje obecné dějiny pedagogiky od prvotních náznaků až po etablovaný vědecký obor. Kapitola čtvrtá zkoumá nejprve dějiny školství do konce 19. století ve městě Česká Třebová a později se štěpí na tři podkapitoly zkoumající dějiny tří základních škol a jejich budov v České Třebové. Poslední, pátá, kapitola akcentuje zevrubně dějiny českotřebovského gymnázia a následně dějiny střední průmyslové školy na Habrmanově ulici.

1 Město Česká Třebová

Česká Třebová je město ležící na východě historického území Čech, v okrese Ústí nad Orlicí, v Pardubickém kraji. Katastrální výměra a rozloha dle zastavěné plochy řadí město na druhou pozici dle velikosti v rámci Pardubického kraje. (větší už jsou jenom krajské Pardubice). Rozloha činí 41,01 km².¹ Počet obyvatel byl dle posledního sčítání ČSÚ k roku 2021 vyměřen na 15 062 obyvatel², čímž město zaujímá čtvrtou pozici, co se do počtu obyvatel v rámci kraje týče (větší už jsou pouze jenom Svitavy, Chrudim a Pardubice).

1.1 Obecná charakteristika, místopis a současný stav města

Město se člení na 6 katastrálních území, která zároveň tvoří místní městské části. Jsou jimi: Kozlov, Svinná, Parník, Skuhrov, Lhotka a Česká Třebová. V minulosti bývaly součástí i okolní vesnice, které se od sametové revoluce r. 1989 začaly postupně oddělovat, především za účelem nabytí vyšší míry autonomie. V chronologickém pořadí dle data oddělení to tedy jsou: Rybník – 1975–1990, Přivrat – 1989–1991,³ Semanín – 1976–1997.⁴

Poloha města a jeho okolí náleží z geograficko-geologického a horopisného hlediska do střední části Českotřebovské vrchoviny, která tvoří podsoučást Svitavské pahorkatiny. Tato dvě geomorfologická seskupení spolu ještě s dalšími pahorkatinami a vrchovinami tvoří vyšší celek zvaný Česká tabule.⁵

Samotná Českotřebovská vrchovina zaujímá orientačně prostor od města ležícího v Královéhradeckém kraji – Kostelce nad Orlicí – až po Svitavy ležící v jižní části Pardubického kraje. V okolí města Česká Třebová je tato vrchovina rozčleněna do tří výrazných podskupení. Na západní straně vystupuje Kozlovský hřbet s dominujícím Kozlovským kopcem (601 m n. m.). Hřbet je silně asymetrický, přičemž jeho východní svahy směrem zpět k městu se velice prudce svažují do údolí místní řeky Třebovky, naopak svahy západní mají mírný sklon k sousední řece Loučné protékající Litomyšlí.⁶

¹ Malý lexikon obcí České republiky 2020. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2020>>

² Výsledky sčítání 2021 – otevřená data [online]. [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data>

³ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Česká Třebová [online]. c2023 [citováno 26. 01. 2023]. Dostupný z WWW:https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A1_T%C5%99ebov%C3%A1&oldid=22336110

⁴ Historie změn UIR od roku 1996 – Územně identifikační registr základních sídelních jednotek 2013 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/rso/uiir_zsj

⁵ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 14.

⁶ Tamtéž.

Tento asymetrický druh svázení vrcholů hory či hřebenů tvořený mírně ukloněnými vrstvami hornin se terminologicky nazývá kuesta (ze špan. *ccuesta – kopec, stráň*) a pro krajinu v okolí České Třebové náležící Českořebovské a Svitavské pahorkatině jsou značně typické.⁷

Východní část Českořebovské vrchoviny lemuje tzv. Hřebečovský hřbet. Na našem území je považován za jednu z nejdokonalejších ukázek výše zmíněného atypicky-asymetrického geomorfologického útvaru – kuesty.⁸ Tento útvar – hřbet dlouhý asi 55 km a široký asi 6 km – je považován a označován za dokonalou, tedy nejlepší ukázkou kuesty na území České republiky. Výška hřbetu je skoro v celé jeho délce kolem 600 m n. m., přičemž nejvyšším bodem masivu je Roh (660 m n. m.)⁹

Jeho okolí, především kilometrové narušení v podobě sedla procházejícího u obce Třebovice – tzv. Třebovická brána, sloužilo jako přechod teplomilných rostlinných druhů z Čech na Moravu po poslední době ledové¹⁰. Od nepaměti tato brána umožňovala pohodlné a schůdné spojení mezi Čechy a Moravou, přičemž na konci první poloviny 19. století byla využita projektanty železničního koridoru v rámci projektu Severní dráhy Císaře Ferdinanda v úseku z Olomouce do Prahy.¹¹ Tyto fakty jsou předmětné v pozdějším kontextu bouřlivého vývoje města Česká Třebová od zavedení uzlového železničního koridoru napříč městem, který bude později v práci akcentován v kontextu středního školství a jeho dějin ve městě.

Již od dob Kosmových, který k roku 1086 mluví ve své kronice o „*silva media, qua Boemia limitatur*“ – volně přeloženo jako *prostřední les, jímž jsou ohraničeny Čechy od Moravy*¹² či r. 1108 opakuje slova o hvozdu za Litomyšlí – *sub ipso exitu silvae, juxta oppidum Lutomisl*¹³, tvořil tento geomorfologický útvar jakousi pomyslnou přírodní hranici či bránu všem poutníkům, kupcům, honosným pánům či vojákům a lapkům, proudícím krajinou českých luhů a hájů ve směru od Litomyšle na Olomouc – tedy recipročně z Čech na Moravu (viz.

⁷ Lexikon tvarů reliéfu – elektronická učebnice. Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci [online]. Copyright © 2010 [cit. 26.01.2023].

Dostupné z: <https://geography.upol.cz/soubory/studium/e-ucebnice/Smolova-2010/lexikon/strukturni/ukloneny/kuesta.html>

⁸ DEMEK, Jaromír; MACKOVČIN, Peter, a kolektiv. Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. 2. vyd. Brno: AOPK ČR, 2006. 582 s.

⁹ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Hřebečovský hřbet [online]. c2020 [citováno 28. 01. 2023]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=H%C5%99ebe%C4%8Dovsk%C3%BD_h%C5%99bet&oldid=18632244

¹⁰ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českořebovska 1. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 15.

¹¹ ČHA – Český historický atlas (*Vývoj železniční sítě od poloviny 19. století do poloviny šedesátých let 19. století ČHA*) [online]. Dostupné z: <https://cha.fsv.cvut.cz/sandbox/mapp.php?map=8Db>

¹² Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. 1884, s. 5. ISSN 1803-5795. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:0c6afa6c-bf88-11e1-1232-001143e3f55c>

¹³ Tamtéž

příloha 1). Dle dostupných akademických prací¹⁴⁻¹⁵ a již zmíněného pramenu v podobě Kosmovy kroniky Hřebečským hřbetem vedla a doposud vede českomoravská zemská hranice, která napříč více než tisíciletou historií byla až do druhé poloviny 20. století předmětem lokálních intra-národnostních sporů. V historickém kontextu v rámci období především druhé poloviny 20. stol, tedy konkrétně od 1. 1. 1949, kdy v rámci § 2 a § 39 odst. 1 zákona č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, vzniklé kraje jako územně správní jednotky nahradily historické země¹⁶, vedla postupně tato rozhodnutí k tomu, že obyvatelé oblastí, při jejichž určování se ona historická zemská hranice nerespektovala (např. regiony Svitavska, Jevíčska, Moravsko-Třebovska), začaly postupně přicházet o tisíciletou regionální identitu a historickou paměť.

Co se týče vodstva, městem protéká řeka Třebovka¹⁷, která tvoří pomyslnou severo-jihně orientovanou kotlinu lemovanou již zmíněnými kuestami, v tomto po tisíciletí geologicky formovaném údolí náleží dnešní město a souběžně s ním i významný železniční uzel. Tok pramení v geomorfologické oblasti Českotřebovské vrchoviny u obce Koclířov ležící na úpatí Hřebečského hřbetu. Postupně protéká obcemi Opatov, Třebovice, Rybník, Česká Třebová, Dlouhá Třebová, Hylváty a v okresním Ústí nad Orlicí se levostranně vlévá do Tiché Orlice. Ačkoliv se na první pocit může zdát, že se jedná o nevydatný tok menšího rázu, povodně, které v r. 1997 zasáhly ve větším měřítku východní Čechy, ukázaly, že není radno podceňovat jakékoliv vodní toky i v tom menším měřítku.

Dle analýzy kvality života ve všech 206 ORP v rámci ČR, kterou vypracovala redakce Seznamzpravy.cz¹⁸ za použití zdrojů z ČSÚ a výzkumu *Statista Research Department*, se Česká Třebová umístila v žebříčku na pozici 203. z 206 měst. Před komunálními volbami 2022 vyvolal zmíněný článek vskutku velký rozruch, především v kuloárech městského úřadu, a postavil před nově zvolenou garnituru řadu výzev. Vedoucím k tomu, aby se město budoucím nelichotivým pozicím do budoucna vyvarovalo. Studie byla koncipována a rozčleněna do 6 základních kritérií (přírůstek obyvatel, zakládání rodin, stárnutí populace, nabídka bydlení, bytový fond, životní prostředí), která ve finále na základě zprůměrování bodového ohodnocení

¹⁴ SCHULZ, Jindřich (1968), Hraniční spory mezi Čechami a Moravou do 17. století. Kandidátská práce. Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc, 193 s.

¹⁵ TOUŠEK, V. a kol. (1991): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. In: Geografie – Sborník České geografické společnosti, 1996, č. 1, s. 45–48.

¹⁶ ČESKO. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení. In: Zákony pro lidi.cz [online]. © AION CS 2010-2023 [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-280>

¹⁷ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 15.

¹⁸ Žebříček měst, která teprve hledají budoucnost – Seznam Zprávy. Seznam Zprávy [online]. Copyright © Seznam Zprávy, a.s. [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-komunalni-zebricek-mest-kttera-teprve-hledaji-budoucnost-208789>

jednotlivých kritérii objektivně stanovila kvalitu života v dané obci. Zde je nutné čistě subjektivně podotknout, že problémy, které byly v článku vskutku zevrubně reflektovány a zároveň dostatečně prokonzultovány i s místními představiteli komunální politické scény, jsou palčivé. Článek bere v potaz i kritéria, která nejsou exaktněji a empiricky změřitelná, jako je například životní styl Třebováků, který byl přímo vázán na režijní jízdenky, na které měl nárok každý, kdo měl příbuzného na dráze, tedy většina místních. Proto tedy nikdy nevadilo, že v centru města není nákupních možností, stačilo přece zajet zadarmo do Pardubic nebo Olomouce. Ovšem železničářů ubylo, tzv. režijky se už nerozdávají a velké obchody zůstávají stejně daleko.

Mgr. Josef Menšík – ředitel místního gymnázia – v rozhovoru pro článek uvedl: *„Nebyl by důvod k pesimismu, kdyby se našel nový investor, který by převzal štafetu po dráze. Ten by mohl zařídit dostupné bydlení a nabídnout práci pro vysokoškoláky, kteří odcházejí nejvíc,“* miní ředitel a radní v jedné osobě. *A to se sotva podaří. „Koleje nikdo neodstěhuje,“ uznává místní patriot, jde však podle něho o to, aby pražská centrála Třebovou nevyškrtila z dopravního byznysu. „To neovlivní obyvatelé ani městská správa. Co tu bude, se rozhoduje jinde,“ shrnuje Josef Menšík základní zkušenost zapomenutého města.“*¹⁹ Starý životní styl železničářského města se rozpadl a nový se v současné době hledá velmi těžko (Žebříček měst, která teprve hledají budoucnost – Seznam Zprávy).

¹⁹ Žebříček měst, která teprve hledají budoucnost – Seznam Zprávy. Seznam Zprávy [online]. Copyright © Seznam Zprávy, a.s. [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-komunalni-zebricek-mest-kttera-teprve-hledaji-budoucnost-208789>.

2 Historie a dějiny města Česká Třebová

K celkovému uchopení problematiky počátku osidlování a datace prvních písemných zmínek dnešní České Třebové je předem nutné akcentovat jisté historicko-kontextuální souvislosti vycházející z dobových pramenů a vedoucí k hypotetickému stanovení důležitých dat a letopočtů souvisejících se vznikem města

2.1 Počátky osídlení a první písemné zmínky, role litomyšlských premonstrátů (12. stol. – 1278)

Důležitou a stěžejní roli v počátcích osidlování zde hrál litomyšlský premonstrátský klášter, který již od roku 1141, dle zprávy kronikáře Vincencia, náležel a střežil tzv. Trstenickou stezku – důležitou obchodní tepnu a spojnicí Čech, Moravy a Uher, po které později přicházeli osadníci a kolonizátoři. Klášter byl založen olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem, a to s výslovným souhlasem tehdejšího knížete Vladislava II. – později korunovaného krále Vladislava I. Zdík jako zkušený a zcestovalý diplomat, který se po svých cestách především na papežském a císařském dvoře seznámil s tezeí premonstrátského řádu, a to již ve 30. letech 12. století, později do českých zemí přináší tyto myšlenky a základy hnutí.²⁰

V této době vznikají první konventy (*def: v náboženském smyslu označení církevní komunity kněží, řeholníků nebo řeholních sester určitého kláštera*), a to konkrétně ve francouzském Prémontre. Myšlenky a regule tohoto řádu Zdíkovi imponovaly natolik, že výrazně přispěl k příchodu řádu do Čech a mimo jiné i do Litomyšle. Premonstráti se posléze zasloužili o osídlení dosud řídké obyvatelné a hluboce zalesněné pohraniční oblasti v okolí Litomyšle. Toto osidlování probíhalo již od pol. 12. století a vyvrcholilo o století později. Klášter zanikl r. 1344, kdy v Litomyšli vzniklo biskupství a premonstrátská kanonie se změnila v biskupskou kapitolu.²¹

První písemná zmínka o jménu „Třebová“ je uchována v listině datované k roku 1167. Text této listiny uvádí jako svého vydavatele krále Vladislava I. a skýtá i jeho pečeť. Král se touto listinou zavazuje, že přijímá premonstrátskou kanonii v Litomyšli pod svá ochranná křídla a zároveň tím potvrzuje její majetek, statky a práva. Zde je nutné podotknout, že tato listina byla právem označena jako dobové falzum, jelikož samotná privilegia byla kanonii poskytnuta až kolem roku 1200, přičemž tento falzifikát byl zhotoven za účelem pojištění majetku kláštera.

²⁰ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Česko-třebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000, s.26

²¹ Tamtéž.

Text by vypracován pravděpodobně dle starších inventárních listin, které odrážely stav majetku premonstrátů.²²

V listině se píše o tom, že klášteru byl panovníkem věnován les „*od potoka Sloupnice až k řece Třebové*“, přičemž řeka Třebová v dobovém slova smyslu označovala pouze hranici klášterního jmění vymezenou v rámci listiny.²³

Z etymologického hlediska pojem „Třebová“ pochází ze staročeského slovesa *triebiti* – mýtít (les). Tento fakt poukazuje na hustě zalesněné stráně *kuest* svažující se směrem k toku řeky. Pravděpodobné je i to, že na přelomu 12. a 13. století byl hluboký les podél toku řeky postupně mýcen a prosvětlován pro potřeby stezky, která sloužila budoucím osadníkům této oblasti jako páteří linka, po níž se do doposud neobydlené oblasti dostávali a začali ji postupně osidlovat.²⁴ Důležitá zde byla role tzv. lokátorů – tedy králem pověřených osob, kteří měli na starost osidlování a vznik nových osad a později měst na zeleném drnu. Na Českotřebovsku to byli v tomto případě páni z Drhnoholce z jihomoravského rodu Kouniců. V rámci žádosti tehdejšího přemyslovského krále „železného a zlatého“ Přemysla Otakara II. se rod Kouniců vzdal své držby na Mikulovsku ve prospěch vznešených pánů Lichtenštejnských. Za tento akt byla tomuto rodu přidělena Lanšperská a Lanškrounská držba, která již v tuto dobu byla z rukou premonstrátů litomyšlských odňata ve prospěch českého krále.²⁵

Vilém Drhnoholec a jeho dva synové Heřman a Oldřich povolali do doposud neodbydleného kraje vesměs, jak to v období velké kolonizace bývalo zvykem, německé osadníky, kteří postupně začali s kultivací tohoto zalesněného a odlehlého regionu na pomezí Čech a Moravy. Vystavěn byl tedy hrad Lanšperk a okolní osady – Wilhelmswerd (Vilémův ostrov – dnešní Ústí nad Orlicí), Lanškroun a v neposlední řadě na levém břehu řeky Třebovky dnešní Česká Třebová.

Po smrti krále Přemysla Otakara II. v bitvě na Moravském poli se v českých zemích smráká na temné časy. Spory o přízeň a ochranu vdovy po padlém českém králi Kunhůty Uherské, které mezi sebou vedli Ota Braniborský a Piastovcec Jindřich IV. Vratislavský, v jednu chvíli málem přerostly v ozbrojený otevřený konflikt o Korunu českou a musel je ukončit až Rudolf Habsburský. Ten uspokojil jak nároky Jindřicha, kterému přidělil Kladsko,

²² Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) 2345. CDB I., č. 399, s. 411-415; Šebánek, Archivy č. 3, s. 1

²³ Tamtéž.

²⁴ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000, s.27.

²⁵ Tamtéž.

Oty, kterému přidělil Čechy, tak i nároky své, jelikož se sám na 5 let zmocnil Moravy.²⁶

Ponurá léta nadvlády Oty Braniborského a jeho tzv. „Braniborů“ v Čechách jsou obecně brány v historickém kontextu za velice zlé časy. Hladomor, všeobecná anarchie a bezvládí byly v první řadě především zneužívány šlechtici, kteří si na úkor slabších uzmulí jmění, dobytek a polnosti. Toto „braniborské běsnění“ se nevyhnulo ani území litomyšlského kláštera, přičemž opat tehdejších premonstrátů Oldřich se obrátil na olomouckého biskupa Bruna ze Šaumberku se stížností na jistého loupeživého pána Ctibora a jeho družinu, která drancuje a vraždí na území Litomyšle a mj. i „*naše ubohé poddané v Třebové*“. Opat zároveň prosí v dopise o pomoc. Tato explicitně řečená zmínka o lidu Třebovském, který se v té době nacházel v nesnázích, tvoří jakési historické paradigma v rámci akademické obce v kontextu první písemné zmínky o České Třebové jako takové. Nutné je podotknout, že listina se dochovala pouze z opisu, který je dochován v rukopisu, jenž je uchován ve vatikánské knihovně.²⁷ Rukopis sloužil jako tzv. formulářová forma sbírky písemností, vytvořená za účelem vzoru a podkladu pro formulaci vlastních listů. Tento opis vznikl někdy kolem r. 1300 ve Vídni a obsahuje formuláře již zmiňovaného biskupa Bruna ze Šaumberku, mezi kterými je mj. i Oldřichův dopis.²⁸

K první písemné zmínce se, jak to v rámci dějin a historie velmi často bývá, naskýtají pochybnosti o věrohodnosti a pravosti daných dokumentů a písemných zmínek. Musil např. ve své publikaci²⁹ zpochybňuje fakt, že zmínka z dopisu opata Oldřicha není původně myšlena na Českou Třebovou, ale na její moravský protějšek – Moravskou Třebovou, jelikož právě v této době (kolem r. 1280) se pro účely odlišení těchto dvou měst objevily ony přívlastky vztahující se právě k odlišené poloze na hranicích Moravy a Čech atj. *Tribovia Moraviensis* a *Tribovia Bohemicalis*, přičemž druhý jmenovaný přívlastek je datován až k r. 1304.³⁰

²⁶ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českořebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000. s.28

²⁷ Archivio Secreto Vaticano, Codex Ottobonianus 2115, f. 50, č. 139

²⁸ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českořebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000. s.28

²⁹ Česká nebo Moravská Třebová? (K problematice údajně nejstarší písemné zprávy o České Třebové.). Musil, František. In: Vlastivědný věstník moravský Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 47, č. 2, (1995.) s. 172-174.

³⁰ Tamtéž.

2.1.1 Tichý a mlčenlivý svědek počátku vzniku města – rotunda sv. Kateřiny

Jak se je z názvu již patrné, velkou roli při zakládání dnešního města a tehdejší osady měla rotunda sv. Kateřiny, dodnes stojící kaplička a v tehdejší době jediná románská stavba na kolonizovaném území Lanšperska a Lanškrounska. Tato budova je do dnešní doby opředena a zahalena rouškou tajemna, a to nejen v kontextu dějin Česko-třebovska a východních Čech, ale i v rámci akademické sféry historiků umění nepanuje žádný jednotný konsensus a o tom, za jakých podmínek tato románská rotunda vznikla, kdo a za jakým účelem ji postavil a jaké je orientačně datum položení základního kamene. Všechny tyto otázky nejsou do dnešních dob jednoznačně a zřetelně zodpovězeny.

Richter (1936, s. 458–459)³¹ vyvrací ve svém článku prvotní teorii o tom, že ačkoliv v dnešní době slouží kaple hřbitovním účelům, původní smysl této stavby to nebyl. Autor tvrdí, že nezná příkladu, kdy v české vsi vznikl pouze samostatný hřbitov se zvláštní hřbitovní kaplí. Rovněž nevidí smysl v tom, aby nově vznikající trhovská osada, která jistojistě měla svůj vlastní farní kostel, měla odděleně na druhém břehu řeky ještě jednu zvláštní sekulární stavbu.

Autor se spíše více přiklání k možné a více smysluplné teorii o tom, že třebovská rotunda byla vystavěna jako soukromá kaple dvorce šlechtického lokátora, který byl pověřen kolonizací okolí. Ačkoliv při opravě rotundy r. 1920 nebyla provedena řádná analýza stavby a některé její stavební prvky byly bez potřebné dokumentace odstraněny (např. sgrafitová ozdobná výzdoba vnější omítky), jsme si téměř naprosto jisti, že stavba stála na pravém břehu řeky Třebovky, a to již při prvotních zmínkách a zakládání České Třebové jako takové. Původní účel je tedy do dnešních dob stále neznámý a rotunda (viz příloha č. 2) slouží pouze jako jakýsi tichý a mlčenlivý svědek, který stál u zrodu obce a viděl téměř vše, co se za více než 745 let v tomto městě odehrálo.

2.2 Od převzetí Zbraslavským klášterem až po husitské války (1278–1. pol. 15. stol.)

Po krušných časech zapříčiněných především smrtí krále Přemysla Otakara II. na Moravském poli a následné éře úpadku, bezvládí a všeobecné anarchie způsobené klanem Braniborců, nastupuje na trůn přemyslovský svit naděje v podobě mladičkého budoucího krále Václava II., který nejdříve daroval území Lanškrounska a Lanšperska svému otčímovi Závishi z Falkštejna, ale později, po smrti Kunhuty (matky Václava II. a družky Závíše), se rozhodl

³¹ Český časopis historický. Praha: Academia, 1936, 42, s. 459. ISSN 0862-6111. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:be5fa2ca-45b9-11e1-1431-001143e3f55c>

proradného a lstivého Závěše zbavit.

Václav posléze r. 1291 zakládá cisterciánský klášter ve Zbraslavi u Prahy, jemuž daroval právě ty statky, které předtím propůjčil již popravenému Závěšovi.

Listiny z r. 1292³² a 1304³³ tedy obdarovávají klášter oblastí orlickou (ústecko-třebovskou) a oblastí lanškrounsko-sázavskou. Tyto dokumenty se obecně považují pro svůj explicitně jmenovaný výčet jednotlivých vesnic v regionu za velice významný pramen pro celou oblast. Zajímavostí (i v kontextu pozdějšího upozadění a vytvoření léta nesoucího se sváru mezi Českou Třebovou a sousedním Ústím nad Orlicí) je fakt, že v listinách je Třebová uvedena pod pojmem *civitas* – město, které je střediskem okrsku avizovaných vesnic, explicitně jmenovaných: *Ribna* – Rybník, *Heruici villa* – Helvíkov, *Zlupnicz* – Sloupnice, *Schurowa* – Skuhrov. Oproti tomu Ústí nad Orlicí (*Uzci, quod in teutonico Wilhelmswerd vocatur*) je vedené pouze jako trhová osada. V druhé donací listině z 21. května 1304 je již provincie rozdělena na *ústecko* a *lanškrounsko* (s centry ve městech Ústí nad Orlicí a Lanškroun)³⁴. V ústecké části provincie je poprvé Česká Třebová zmiňována s přívlastkem *Česká – Tribowia Bohemicalis* jako trhová osada s již přidruženými vesnicemi – *Parnik*, *Ribnik*, *Zhors*, *Skuhrow* a neznámé obce *Swatozla* a *Malyn*.³⁵

Dalším významným dochovaným pramenem mapujícím osudy tohoto východočeského města je Zbraslavská kronika³⁶, v níž opat a zároveň její pisatel – Petr Žitavský – zachycuje období vlády Přemysla Otakara II. až po rok 1337. Z kroniky je patrné, že období mezi pádem posledních Přemyslovců zakončených královraždou Václava III. roku 1306 v Olomouci a nástupem Lucemburků bylo, jak je již ve středověku známo, krušné. Panství lanšperské bylo mnohokrát odňato či násilně zabráno z rukou cisterciánů. Veškeré tyto více než třicetileté směny panství rozseknul až tehdejší markrabě Karel., který se s pověřením papeže Klimenta VI. a jeho vydané *Buly Ex supernae providentia maiestatis*³⁷ z 30. dubna 1344 zasloužil o povýšení pražského biskupství na pražské arcibiskupství. Tímto vzniká v reakci na povýšení nová litomyšlská biskupská diecéze a zbraslavští cisterciáci započínají jednání s Litomyšlí o výměně Lanškrounska za statky u Prahy a peněžitou náhradu. Smlouva byla uzavřena 26.

³² Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) RBM IV, č. 1888, s. 745-746 -Tadra, listy kláštera zbraslavského 1–2, Inf. č. 1.

³³ Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) Tadra, Listy č. 15, s. 8–10.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Chronicon Aulae regiae. Ed. J. Emler, FRB IV, Praha 1884, s. 1–337.

³⁷ KLIMENT VI., bula *Ex supernae providentia maiestatis*, Avignon 30. IV. 1344 – ed. KLICMAN Ladislav (ed.), Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I. Acta Clementis VI. pontificis romani 1342–1352, Praha: Typis Gregorianis 1903, č. 363, s. 209.

ledna 1358.³⁸

Z této doby, konkrétně z 6. ledna 1335, se nám též dochovala nejstarší zachovaná městská listina fojta Lipodla³⁹, ze které vyplývá, že správu města držel fojt – rychtář, který dle listiny držel a vlastnil majetek rozprostřený po celém městě, včetně mlýnů, honosného měšťanského domu či šenkovny. Fojtovou úlohou bylo hájit zájmy své vrchnosti a v kontextu toho řídit a vykonávat soudy.

Dalším významným pramenem pro město je dochovaná městská kniha datovaná přibližně k roku 1400, přičemž první zápisy do knihy jsou přepisy ještě starších, nedochovaných knih z poloviny 14. století. Významná je především v kontextu toho, že žádné z okolních měst, vyjímaje Litomyšle, se nemůže pochlubit tak zachovalou a dochovanou městskou knihou.⁴⁰ Obsah knihy nám dovoluje nahlédnout především do problematiky národnostních poměrů ve městě. Zatímco r. 1335 bylo mezi jmény předních měšťanů jen několik málo českých jmen, od roku 1400 začínají být doposud latinské záznamy psány staročeštinou.

22. října 1407 českotřebovští obdrželi od své vrchnosti – biskupa Jana Železného – právo odúmrti – pro charakter města velmi důležité privilegium, které občanům umožňovalo odkázat svůj majetek libovolně, nikoliv jak tomu bylo doposud, kdy v případě úmrtí bez přímého pokrevního dědice připadl majetek biskupovi. Privilegium později rozšířil r. 1412 i na okolní vesnice a pevný plat z roboty.

V tomto období sílí revoluční hnutí vedené myšlenkami Jana Husa, který kritizuje mj. papežské schisma, kdy místo jedné hlavy křesťanské zde máme hlavy tři. Zajímavostí téže je, že Husovým největším protivníkem byl onen Jan Železný, biskup litomyšlský, později olomoucký a arcibiskup pražský. Stanul před ním dokonce i na kostnickém koncilu, který vedl k rozpoutání husitských válek.⁴¹

³⁸Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) ŘC Zbraslav 876 RBM VI. č. 741, s. 426–430.

³⁹SOka Ústí nad Orlicí. Archiv města Česká Třebová. Listina Fojta Lipolda

⁴⁰Městská kniha České Třebové: (1375–1488). Štěpán Gilar. Ústí nad Orlicí: Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, 2000.

⁴¹Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 39.

2.3 Od Husitských válek po Bílou horu (1415–1620)

Období města za husitských válek se neslo především v podstatné změně vrchnosti zastupované úředníky na hradě Lanšperku, který držel jistý Jan Městecký z Opočna, spojenec husitů. Nutné podotknout, že byl velký prospěchář a oportunist a přikláněl se ke straně, která mu zrovna k prospěchu byla.⁴²

Lanšperk byl později r. 1433 dobyt a panství připadlo moravskému zemanovi Janu Šárovci, staršímu tábořských vojsk. Česká Třebová se tedy stává součástí tábořského svazu měst, přičemž život ve městě a jeho vnitřní poměry se dle dochovaných pramenů příliš nezměnily. Město oplývalo pomyslnou hradební bariérou a dle jistých odhadů se počet obyvatelů pohyboval okolo 300. Správu města držel v rukou zástupce vrchnosti – fojt či rychtář.⁴³

Po konci husitského bažení se Česká Třebová dostává z rukou církevních do rukou světských, a to až do období bělohorského. Od pol. 30.let 15. stol měl litomyšlský biskup některé statky již pouze propůjčené, a to přímo od krále Zikmunda Lucemburského. Oproti tomu litomyšlský světský hejtman – Vilém Kostka z Postupic – včas postřehl pomyslný přeliv na mocenských vahách a věděl a tušil, jak se v této době postupně rozkládají síly. Po basilejských kompaktátách a následné bitvě u Lipan, kde Vilém stál na straně panské Jednoty, rod Kostků z Postupic přebírá jisté statky a polnosti od litomyšlského biskupa. Přivrženečtví rodu k tehdejšímu zemskému hejtmanovi a pozdějšímu „husitskému králi“ Jiřímu z Poděbrad a k tomu strategická poloha panství na českomoravské hranici vedla k vytvoření mocenské opory a přirozené bariéry oproti moravským a slezským katolickým pánům. Tato doba se obecně nazývala zlatou érou českých měst.⁴⁴

Po vymření rodu Kostků z Postupic po meči se dostává do poručnictví državy mocný a vzdálený příbuzný Vilém z Pernštejna, který chytrě oženil své dva syny za poslední členky rodu Kostků z Postupic – Annu a Markétu. Panství tedy spadla právoplatně do rukou bohatého rodu Pernštejnů.⁴⁵

Vilémův syn Vojtěch listinou z roku 1526 uděluje městu velice důležité privilegium – vystavět na rynku obecní pivovar – a zároveň měšťany oprostil od veškerých platebních úkonů spojených s vlastní vařením zlatavého moku. Ačkoliv po jeho smrti r. 1534 přejímá dědictví

⁴² Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Česko-třebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000. s. 42.

⁴³ Tamtéž, s. 43.

⁴⁴ Tamtéž, s. 48.

⁴⁵ Tamtéž, s. 50.

jeho bratr Vojtěch, řečený Bohatý, který oplýval nahromaděným rodinným bohatstvím, ve finále nic nezabránilo tomu, aby rod r. 1543 vlivem neblahých shod a náhod postihla finanční krize, která zapříčinila, že Lanškrounsko a Lanšpersko byly postupně zastaveny věřitelům.

Jedním z nejvýznamnějších věřitelů a právoplatně novým majitelem panství Lanšperského se stal Petr Bohdanecký z Hodkova, který uzavřel s Jan Bohatým z Pernštejna trhovou kupní smlouva o převzetí panství. Ten narozdíl od jeho předchůdců nevlastnil předem žádné panství, a tím pádem se významně zasloužil o rozvoj tohoto regionu. Podporoval cechy a řemesla, především textilní a textil zpracovávající průmysl. Roku 1547 byla na základě jeho svolení a podpory vystavěna renesanční radnice (viz příloha č. 3), jejíž portál je do dnešních dob ozdoben kamenným reliéfem jeho erbu. Z této doby se nám též zachoval významný pramen – tzv. Bílá městská kniha, která obsahuje spisy soukromoprávních a obchodních záležitostí mezi občany města.

Po jeho smrti se potomkům již nepodařilo finančně udržet náklady panství a statků, tak se tím pádem po dvou desetiletích opět zastavené Lanškrounsko (bylo předtím majetkem jistých Černoehorských z Boskovic) a Lanšpersko vrátily zpět do rukou finančně obrozených Pernštejnů, a to v roce 1564. Oba tyto velkostatky byl tedy již opět pod jednotnou správou. Do popředí města se dostal Vratislav z Pernštejna, za jehož vlády město zažívá humanisticko-renesanční obrodu a konjunkturu.⁴⁶ V toto období ve městě nastávají změny v oblasti náboženských poměrů – na úkor katolíků ve městě vznikají buňky Jednoty bratrské – tzv. „*bratří třebovských*“.

Po smrti osvíceného pána Viléma z Pernštejna se panství ujímá fonační a lichvář dravý pán z Ctěnic Adam Hrzán z Harasova, který se vskutku o panství moc nestaral, augustýnský klášter v Lanškrouně přebudoval na zámek a mezi podanými šířil svůj charakterový rys – lakomost. Ačkoliv si tímto přístupem zneprátelil mnoho svých poddaných, zapsal se do dějin České Třebové tím, že místním r. 1590 potvrdil artikule cechu ševcovskému a následně, r. 1609, cechu řeznickému. Zemřel 11. ledna 1619 s titulem jednoho z nejbohatších šlechtických pánů té doby.⁴⁷

2.4 Od Třicetileté války po konec vlády Josefa II. (1621–1790)

Mezitím, co z oken Pražského hradu doslova vyletěli jistí dva místodržící Slavata

⁴⁶ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Česko-třebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000. s. 61.

⁴⁷ Tamtéž, s. 64.

a Martinic, Lanškrounsko a Lanšpersko spadly pod gesci synů předešlého neoblíbeného majitele – Zdeslava, Viléma Jiřího a Jana.⁴⁸

Bratři hned od počátku začali s poddanými urovnávat spory započaté za vlády jejich otce – potvrdili všem měšťům v panství jejich stará privilegia a přidali k tomu další nové výsady. Jedním z nejvýznamnějších byl pro Českotřebovské fakt, že na základě Rudolfova majestátu z r. 1609 mohli svobodně vyznávat víru, nikoliv se řídit pouze katolickými striktními regulemi. Zároveň zrušili pro poddané povinnost odebírat od vrchnosti produkty, které měly zaujatým vrchnostenským úřednictvem stanovenou vyšší marží, a tím pádem nutily obyvatele panství do monopolních praktik.⁴⁹

Ačkoliv jejich snaha byla 2. července 1620 stvrzena smlouvou ve prospěch poddaných, na pozadí už bujelo stavovské povstání, které vyvrcholilo 8. listopadu 1620 bitvou na Bílé hoře.⁵⁰

Důsledky drtivé porážky, kterou čeští stavové v onen den u Prahy utrpěli, na území panství Lanškrounska a Lanšperska místní pocítily velice brzy.⁵¹ Česká Třebová a přilehlé obce připadly císařskému místodržícímu Karlovi z Lichtnštejna, který v rámci udržení morálky ustanovil na území panství dvě kompanie vojsk, které musely místní živit na své náklady. Po exekuci 27 českých pánů za neobjasněných okolností vyhořelo město Lanškroun, Zdeslav Hrzán se musel definitivně podřídit vrchnosti z Lichtenštejna a s nastávající třicetiletou válkou se ve východních Čechách začne opět smrákat na temné časy. Panství se až do r. 1848, kdy byly zrušeny vrchnostenské správy, sjednotila pod jeden název – panství lanškrounské.

Obnovené zřízení zemské z r. 1627 a následná nucená rekatolizace zamezily městu další růst a obyvatelé byli pod trýzní vrchnosti nuceni přejít zpět pod křídla katolíků či se vzdát svých hospodářských práv. Českotřebovští tedy ztratili všechnu naději.⁵²

Další rána přišla v průběhu probíhající války mezi Katolickou ligou a Protestanskou unií v letech 1618–1638. Hlad, nemoci a bída se negativně propály i do stavu obyvatelstva v České Třebové. Zřetelný úpadek řemesel a celková tíživá hospodářská situace poznamenala osudy České Třebové na celá desetiletí. Hlavní příčinou byl požár, který propukl v roce 1636 a zdevastoval až 90 % celého města. Následuje epidemie neznáme choroby, která snížila stav obyvatelů města až na 1/3, a k tomu přidejme neustále rabování proudících vojsk, což bylo

⁴⁸Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 1. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 68.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Český časopis historický. Praha: Academia, červen 1990, 88(3), s. 335. ISSN 0862-6111. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:c4803cc7-45b9-11e1-1232-001143e3f55c>

příčinou toho, že ke konci války, r. 1651, se počet občanů pohyboval okolo 355. Grunty a polnosti pustly a ve finále z toho netěžila ani vrchnost – kníže z Lichtenštejna.⁵³

Od třetí čtvrtiny 17. století jako by se život města dostal do ospalého klidu a přítmi pověstné „*doby temna*“ – myšleno v tomto případě jest nedostatek zpráv o osudech České Třebové a jejích obyvatel po dobu téměř sta let.

Roku 1745 – tedy v ranné fázi habsburské císařovny Marie Terezie – město zasáhne další ohnivá spoušť, která zpusťší až na kamennou kostelní věž defacto celé dřevěné městečko na řece Třebovce.

Ucelenější zprávy o poměrech majetkových, z nichž je možné vyvodit poměry obyvatelstva, pocházejí z podkladů tzv. tereziánské katastru, který byl stanoven za účelem výběru berní. Ve městě tedy žilo 141 hospodářů. Život v tomto nevelkém poddanském městečku se razantním způsobem chystalo změnit až bouřlivé 19. století, které bude akcentováno v další kapitole. Velkou změnou pro místní byl akorát fakt, že reformní císař Josef II. zrušil nevolnictví, a to v roce 1781.⁵⁴

Dalo by se tedy říci, že od Bílé hory až po revoluční rok 1848 Česká Třebová jistým způsobem neplnila funkci tak významného města, jako tomu bylo např. v 2. polovině 20. století. Faktem ale je, že osudy českotřebovských byly vždy v rukou a na úkor sousedních měst, přičemž jejich úmysly nebyly vždy čisté a šlechetné.

2.5 Proměny České Třebové v kontextu „*dlouhého*“ 19. století (1791–1914)

V průběhu roku 1789 dochází ke změnám v městské správě. Dne 16. října tohoto roku zavítala do města úřednická delegace z Lanškrouna, která zastupovala vrchnostenskou císařskou hejtmanskou kancelář. Jejím cílem bylo reorganizovat stávající městský úřad, který už od středověku fungoval na principu volby dvanácti konšelů, kteří se každý měsíc střídali v předsednické funkci vrchního purkmistra. Zřízení tedy byli profesionální městští úředníci s příslušným odborným vzděláním a gescí, kteří občanům delegovali exekutivu z příslušných vyšších politických míst. Zvoleny tedy byly funkce jako strážce pořádku, výběrčí daní, městský písař atd. V tuto dobu, tj. v roce 1801, byl dokončen chrám sv. Jakuba Většího, který byl vystavěn na základě štědrosti a dobrosrdečnosti, vrchnosti pána knížete Aloise z Lichtenštejna,

⁵³ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa I. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 74.

⁵⁴ Kočí, Josef – Patent o zrušení nevolnictví v českých zemích. Josef Kočí. In: Československý časopis historický / Praha: Historický ústav ČSAV 17 [67], č. 1 (1969), s. 69–108.

který chtěl svým poddaným vystavět novou dominantní sakrální stavbu, jelikož ta předešlá lehla po zásahu bleskem, popelem.⁵⁵

Nový impulz k povznesení města a celkové uznání vyšší míry samosprávy přišel až s nástupem roku 1818. V tomto roce byl zcela obměněn zřízený magistrát, do jehož nového čela byl dosazen ambiciózní Josef Muller, který započal s ekonomicko-kulturní obrodou města vyvršenou zavedením železnice. Městská správa byla sice ještě tuto dobu restrukturalizovaná, ale na dveře již klepalo nové uspořádání, které přinesl revoluční rok 1848, v rámci, kterého padl jeden z posledních středověkých prvků určujících život v České Třebové – atj. Zrušení roboty a následné zrušení patrimoniální a vrchnostenské správy, které přineslo nové obecní zřízení, které správu obecních věcí ponechalo především obcím a městům. Téměř současně s příchodem dráhy započalo nové období v životě České Třebové, věk páry a železné dráhy, která vstoupila do města a svedla život občanů doslova do svých kolejí.⁵⁶

Přichází tedy jeden z nejvýznamnějších mezníků historie města Česká Třebová, 20. srpna 1845, kdy se na nově vystavěném českotřebovském nádraží objevuje první vlak. Prvotní reakce místních byly spíše negativní až rozporuplné, explicitní výkřiky nesoucí název: „*Čert, Čert!*“ později přešly k trvalému zajištění práce, obživy, a i lepšího života. Železnice se od tohoto data stala nedílnou součástí města, které na základě toho i proslavila. Důležitým faktem pro město byla skutečnost, že oproti sousedním, konkurenčním městům (Litomyšl, Lanškroun či Ústí nad Orlicí), získala Česká Třebová až jako poslední tzv. municipální práva. Z historického hlediska se zdá, že impulzem, který donutil tehdejší vrchnost – rod Lichtenštejnů – udělit právo, které význačně rozšířilo autonomii obecní komunální správě, byl především fakt, že městem byl projektován koridor železniční parní dopravy. Hlavním projektantem byl Ing. Jan Perner, podle kterého je dodnes terminál pojmenován. Před jeho branou stojí socha, které mezi místními vyvolává značně rozporuplné reakce.⁵⁷

V první polovině roku 1845 žilo ve městě přibližně 3000 obyvatel, přičemž zahájení pravidelného provozu vedlo k tomu, že se do města začali stěhovat okolní řemeslníci, kteří „změnili kabát“ a začali si postupně uvědomovat, že vliv železnice bude mít přesahový celospolečenský dopad, který zajistí blaho všem, kteří se rozhodnout k páře přejít.

Následuje období bouřlivé 2. poloviny 19. století. V průběhu prusko-rakouské války se v České Třebové objevila vojska vrchního velitele rakouské severní armády – polního Maršála

⁵⁵ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000. s. 87–97.

⁵⁶ Tamtéž, s. 100–102.

⁵⁷ Tamtéž, s. 104.

Bedeneka, kterou obyvatelé města vítali a obdivovali. Jejich cesta k Sadové u Hradce Králové, kde utrpěli rozhodující porážku, ale zapříčinila to, že vítězní „Prajzové“ či „Prušáci“ byli ve městě s obavami očekáváni. Místní ze strachu schovávali veškerý svůj peněžitý majetek, aby o něj vlivem okolností nepřišli.⁵⁸

70. a 80. léta 19. století znamenala veliký rozkvět měst – Českou Třebovou nevyjímaje. Začínají vznikat mnohé moderní spolky – např. čtenářský, TJ Sokol či sbor dobrovolných hasičů, divadelní soubor Hýbl či všeodborový spolek pracujícího lidu. Založeno bylo také městské muzeum či městský park Javorka.⁵⁹

Dalším významným zdrojem růstu i prosperity České Třebové byl textilní průmysl. Od poloviny 19. století se zde – přesněji v tehdy samostatné obci Parník, která je dnes jednou z městských částí – začíná rozvíjet textilní výroba. Rozjíždí se tu pobočka vídeňské firmy Hermann Pollack's Söhne (HPS), která nabízí zaměstnání stovkám dělníků nejen z České Třebové, ale i z okolí. Hospodářský rozkvět podnítil ve městě čilý spolkový život. Tento slibný vývoj byl však přerušěn vypuknutím první světové války, která si vyžádala nemalé oběti z řad obyvatel města.⁶⁰

Přelom století se nesl v duchu příjemné idylky. Vystavěna byla jatka, městská spořitelna, otevřena byla nejstarší střední škola ve městě – v práci později akcentované českotřebovské gymnázium, budovány byly nové kašny, hřbitovy, tiskárny, koupaliště. Město se zúčastňuje Východočeské výstavy v Pardubicích. Zapojena byla poprvé také elektřina a zaveden vodovod. Město navštívil i následník rakouského trůnu Karel Habsburský. Nic ale netrvalo věčně a začínalo se smrákat na horší časy – na dveře začal klepat doposud nejkrvavější konflikt v dějinách lidstva – I. světová válka.⁶¹

2.6 Dějiny České Třebové za obou světových válek (1914–1945)

28. červen roku 1914 je v dějinách Evropy a de facto celého světa zapsán jako den, který navždy změnil zaběhlé světové pořádky a odstartoval období několika doposud nejkrvavějších dekád v dějinách Evropy, eventuelně celého světa. Atentátem v Sarajevu, hlavním městě Bosny a Hercegoviny, na Františka Ferdinanda d'Este, arcivévodu a následníka rakousko-uherského

⁵⁸ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 1. Česká Třebová: NIKA, 2000., s. 194.

⁵⁹ Tamtéž, s. 201.

⁶⁰ Z historie České Třebové: Z historie města: Česká Třebová. Česká Třebová: Titulní stránka [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-trebova.cz/z-historie-mesta/d-2038/p1=41926>

⁶¹ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 13.

trůnu a následným manifestem císaře Františka Josefa I. – „*Mým Národům*“⁶² propuká celosvětový konflikt.⁶³

Život v České Třebové pokračoval ve stížených válečných podmínkách ale dále. Ačkoliv se městu fronty vyhnuly, mnozí občané se tohoto konfliktu napřímo zúčastnili, přičemž mnozí i padli – jako např. prof. Felix. Chod celého hospodářství se pomalu začal těmto obtížným válečným podmínkám přizpůsobovat a situace pro obyvatele přestávala být radostná. Byl totiž zaveden lístkový zásobovací systém, jehož důsledkem byl všeobecný nedostatek potravin a dalších životně důležitých potřeb. Vznikal černý trh a místní byli nuceni k různým, někdy až zoufalým, praktikám a činům – známý případ je tzv. „*Špeková aféra*“, kdy se místní úředník státní dráhy Karel Baláš dozvěděl skrze telegraf, že městem má projíždět při své cestě z Uher do Německa osmnáct železničních vagonů s nákladem maďarské slaniny. Nepřímo tedy „na posunu“ (oddělení posunu kolejových vozidel) sdělil tuto informaci. Zaměstnanci tedy prohlásili poslední z vagonů za provozu neschopný a odstavili ho. Místní, především ženy, se tuto zprávu velice rychle dozvěděly a do pár hodin byl náklad už v rukou lidu.⁶⁴

První světová válka skončila a lidstvo si na chvíli oddechlo. Nikdo ale netušil, že tato pauza přijde jen na necelých 20 let. I v této velice krátké době, na jejímž počátku dne 28. října vzniká mladá Československá republika, začínají lidé žít v demokracii a mnohé se jim zadařilo. Byly vystaveny nové byty, čtvrtě, školy, dům sociální péče nebo městské koupaliště. Byl založen skauting, první fotbalový klub, klub filatelistů, ale také místní KSČ. Podařila se rekonstrukce rotundy či byla vystavěna rozhledna na Kozlovském vrchu. K moci se ale v sousedním Německu dral hladový Adolf Hitler.⁶⁵

Druhá světová válka poznamenala celý svět. Ještě před jejím začátkem byla v Československu vyhlášena všeobecná mobilizace, ale mnichovské jednání stylem „*o nás bez nás*“ uvrhlo Československo na celých šest let pod roušku hákového kříže. Na území byl ustanoven Protektorát Čechy a Morava, přičemž Česká Třebová stála na přímé hranici těchto dvou světů. Sousední obec Rybník byla již prohlášena za Sudety. Všude kolem města byly vystavěny německé strážnice. Začalo zatýkání a popravy.⁶⁶

Život za okupace se nesl ve znamení omezení až útlumu spolkového života, rozpouštění zastupitelstev, opětovný lístkový systém či pašování potravin. Třebovští se ale režimu stejně

⁶² Mým národům! [online]. 2021 [citováno 11. 04. 2023]. Dostupný z WWW: https://cs.wikisource.org/w/index.php?title=M%C3%BDm_n%C3%A1rod%C5%AFm!&oldid=272516

⁶⁴ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa 2. Česká Třebová: NIKA, 2001. s. 43.

⁶⁵ Tamtéž, s. 73.

⁶⁶ Tamtéž, s. 113.

tak jako jiní postavili a zapojili se do odboje, přičemž mnozí byli zatčeni a domů se již nikdy nevrátili. Zajímavá historika popisující specifika života v České Třebové se stala v roce 1938. Při postoupení Sudet Němcům byl mezi Třebovou a Ústím na pár dní zastaven železniční koridor. Místní si pak stěžovali, že v noci nemohou spát, jelikož nepodmíněně tesknou po nočním ruchu způsobeným vlakovou dopravou.

Na jaře, v květnu roku 1945, se ve Skuhrovské ulici objevila Rudá armáda a místní věděli, že už se blýská na lepší časy, a především na konec války.

2.7 Město pod rouškou socialismu (1948–1989)

Válka skončila, Československo bylo opět svobodné, ale něco se začalo postupně měnit. Největší moc se postupně začala dostávat do rukou Národní fronty. Začíná tvrdý boj o moc, město navštívil Zdeněk Fierlinger, Klement Gottwald a další představitelé pozdější moci. Město ale začíná se svojí poválečnou obnovou, otevírají se nové školy – zkrátka období tzv. třetí republiky netrvalo dlouho a na dveře začal klepat jiný režim.⁶⁷

Onen režim přišel v únoru roku 1948. Znamenal konec demokracie a počátek totalitního uspořádání socialistického Československa. Koncem 40. let probíhá, spolu s dalšími jinými reformami, velká rekonstrukce státní správy, která ve finále měla pro Českou Třebovou nedozírné následky, které jsou patrné až do dnešních dob. Při tzv. „boji o okresní úřad“ mezi Ústím nad Orlicí, Českou Třebovou a Lanškrounem vítězí prvně zmiňované město. Okolnosti této volby jsou doposud neznámé, ale zřejmé je to, že manželka ministra Fierlingera pocházela z Ústí, a tudíž to mohlo mít nepřímý či dokonce přímý vliv na finální volbu. Ústí bylo v tu dobu malé, nevýznamné město, které ale od tohoto zvolení začalo pouze a jen vzkvétat, peníze ze státní kasy se tudíž vždy zastavily na okresním úřadu v Ústí nad Orlicí a dále již nepřecházely. Česká Třebová naopak upadla do zapomnění a statutu nevýznamného provinčního městečka, kterým projíždí pouze a jen vlaky. Avšak všechny kulturně-geograficko-místopisné aspekty hrály do rukou Třebovákům. Dodnes tato nepříjemná událost vyvolává mezi občany Třebové a Ústí zášť.⁶⁸

Uvolnění šedesátých let mělo své vyústění v pražském jaru, kdy se začala rýsovat naděje na reformu socialistické doktríny. Než se ale začalo cokoliv realizovat, veškeré naděje rozdrtil příjezd tanků okupačních vojsk Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968. V České Třebové do tohoto dne žila naděje, po městě byly odhaleny busty T. G. Masaryka, byl obnoven místní

⁶⁷ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa 2. Česká Třebová: NIKA, 2001. s. 158

⁶⁸ Tamtéž, s. 208.

Junák, Sokol atd. Místní ale pocítili následky vojenské intervence, Českou Třebovou navštívili nezvaní „hosté“ v podobě vojáků Polské lidové armády. Obecně lid zažíval jedno z největších zklamání v historii země. Do města se nastěhovali sovětští vojáci a nemínili ho opouštět. Začíná období tzv. „normalizace.“⁶⁹

Život v 70. letech by se dal označit, a to v kontextu velkého společenského vzepětí roku 1968, za léta mrtvolného ticha a klidu. KSČ provádí čistky nepohodlných jedinců, lidé se stahují do sebe a čekají na víkend a na útěk od reality. Období se dá vnímat jako velice apatické až demoralizační. Mnohým lidem tato dekáda splývala v jednu beztvárnou mlhovinu. V naší České Třebové je to období oslav 1. májů, mírových slavností, akcí Z a výstavby panelových sídlišť. V roce 1978 město také oslavilo 700 let od svého založení. V těchto letech byla též zbouraná a de facto až na pár výjimek kompletně zdemolovaná původní roubenková zástavba na Starém Trávniku, důvodem byl demografický rozvoj generace tzv. „husákových dětí“, která kladla veliký nátlak na kapacitu městských startovacích bytů, které se režim svolil v masivním měřítku vystavět. Vznikala tedy panelová sídliště v lokalitách Lhotky, Křibu, Trávniku atd.⁷⁰

Když po brutálním zásahu proti studentům na Národní třídě začala opět a znovu zpívat text písně „*Motlitba pro Martu*“ známá tehdy ještě československá zpěvačka Marta Kubišová, věděli už i českotřebovští, kteří v tomto období na podporu událostí v Praze stávkovali na tehdejším náměstí Sbratření, (dnešním Starém náměstí) že je vyhráno. Režim v roce 1989 padl. Zde je nutné podotknout, že Česká Třebová se obecně a vždy považovala, a to vzhledem k jejímu industriálně-dělnickému rázu, jako bašta spíše levicově orientované politiky a socialismu. Proto jsou stopy a události paměti lidí, kteří se ještě nepřenesli přes fakt, že režim padl, pořád tak nějak nezahojeny a nezapomenuty či neodpuštěny.

Město odhazuje svůj stín a zároveň i prokletí jako „*Mekka*“ (myšleno jest svaté místo pro určitou skupinu lidí) skupin tzv. „*ajznbouňáků*“ – zaměstnanců dráhy a „*šotoušů*“ – lidí, kteří mají zálibu ve fotografování dopravy, v tomto případě železnice, a vydává se vstříc divokým 90. létům. Ztrácí i svůj socialisticko-industriální dělnický charakter a připravuje si půdu pro vizáž města s krásnou přírodou a zajímavými místy.

2.8 Od Revoluce po současnost (1990–2023)

Po revoluci se prvním starostou stává po mnoha desítkách let Ing. Zdeněk Lang, štafetu po něm přebírá Lubomír Hýbl, následně Jiří Pásek. Sovětská armáda v tento okamžik již

⁶⁹ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 224.

⁷⁰ Tamtéž, s. 345.

opustila kasárny na Semanínské ulici a zanechala za sebou volný prostor, který se později přeměnil v lokalitu nazvanou tzv. sídliště Borek, které je do dnešních dob považované jako místo s největší kumulací občanů nepřizpůsobivých a zároveň je zde velká koncentrace romských spoluobčanů.⁷¹

Městské koupaliště je ke konci roku 1989 zavřeno, a to především z důvodu havarijního stavu, do dnešních dob se obyvatelé města nedočkali plnohodnotné náhrady. V roce 1995 je střed města vyhlášen městskou památkovou zónou, o dva roky později, v roce 1997, město zasáhnou ničivé povodně.⁷²

Do 21. století město vstupuje s vidinou moderního, prosperujícího města, která přiláká, a to nejen prací, okolní nastávající generace. To, že se tak úplně nestalo, a křivka úbytku obyvatel napovídá spíše pravý opak, je záležitostí, která již byla akcentována v první kapitole.

Ve městě jsem osobně vyrostl, tudíž mám k němu pevnou citovou vazbu a vnímám jeho skryté krásy a příznačné benefity, ale nejsem si úplně jist, zdali zde chci strávit celý život. Nová městská garnitura, v čele se současným starostou Zdeňkem Řehákem, zvolená v roce 2022 ale naopak projevuje velkou snahu o zachování populační integrity města a zároveň se snaží přilákat mladší obyvatelstvo z okolních spádových vesnic. Zdali se jim to vydaří a Česká Třebová se opět vrátí na výsluní jako umazaná perla východních Čech, či upadne v zapomnění, jak se to již mnohokrát v historii stalo, ukáže pouze a jen čas. Já osobně jí přeju pouze a jen to nejlepší a je to rozhodně město, kam se budu vždy rád a úsměvem, především po kolejích, vracet.

⁷¹ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Česko-třebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001. s. 417.

⁷² Tamtéž, s. 435.

3 Stručné a obecné dějiny školství, pedagogiky a vzdělávání

V kontextu práce je důležité a předmětné obsáhnout alespoň velice stručný výčet dějin pedagogiky jako vědního oboru v co nejširším slova smyslu. Lidská rasa se vzdělává a vychovává již tisíce let. Přesná doba, od které se dá hovořit o vzdělávání a výchově lidské rasy, není známa, protože již od pravěku se lidé vzájemně učí a vychovávají. V průběhu historie se způsoby vzdělávání a výchovy měnily, ale vždy zůstaly klíčovými prvky vývoje lidské společnosti. Dnes se vzdělávání a výchova řídí různými zákony a směrnicemi, které mají za cíl zajišťovat kvalitní a vyvážené vzdělávací a výchovné prostředí pro všechny.

3.1 Pravěké pojetí vzdělávání

Pokud bychom měli hledat prvotní zmínky a náznaky jakýchkoliv pedagogických principů, metod a postupů v rámci historie lidské rasy, musíme zabřednout již do prvotně-pospolné společnosti, kde panovala přirozená dělba práce mezi mužem a ženou. Důležitým mezníkem a zároveň z pohledu lidské rasy milníkem je datován vznik prvních ručních nástrojů, které nás – lidskou rasu s přirozeně vštípenou tendencí se vzdělávat – oddělilo od zvířat. Vzniká tak tedy lidská řeč, prvotní zásady komunikace i ona lidská společnost v kontextu dějiny pedagogiky, u které můžeme s odstupem času spatřit prvotní náznaky a tendence pedagogiky, vzdělávání a v přeneseném slovy smyslu školství.⁷³

3.2 Vzdělávání za dob starověku

Dějiny starověké a antická pedagogiky mají svůj počátek již období starověkého Egypta, kde se počátky vzdělávání datují do doby před cca. 4500 lety. Egyptská vzdělávací praxe se zaměřovala na výuku a výcvik svých kněžských a vládních elit. Vyučovalo se výhradně výkladu knih a ústnímu vyprávění, zatímco praktické dovednosti se učily přímo v provozu. V Mezopotámii se vzdělávací systém vyvinul o něco později, přibližně 3200 př. n. l. Mezopotamské vzdělávání se zaměřovalo na širokou škálu dovedností, včetně výuky administrativních dovedností, psaní, výpočtů, astronomie a práva.⁷⁴

Antické Řecko naopak se svou pedagogickou tradicí sahá až do doby před 2500 lety. Řecká pedagogika se zaměřovala na výuku umění, etiky, filozofie a jiných obecných dovedností. Římstí učitelé se zaměřovali na výuku práva, říšských zákonů, historie a válečných dovedností.

⁷³ŠTVERÁK, Vladimír. Stručné dějiny pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 19.

⁷⁴Tamtéž, s. 24.

Antická pedagogika byla prvním obecně respektovaným uceleným systémem vzdělávání. Bylo to období, kdy se začínalo hovořit o vzdělávání jako o důležitém nástroji pro dosahování úspěchu a rozvoje společnosti. Velký aspekt hrála hluboká znalost filozofie, která byla obecně brána jako etalon jisté meta-vědy, z které vychází vše ostatní. Pedagogika se v této době zaměřovala především na učení, které bylo založeno na klasických hodnotách, jako jsou rozum, morálka a pravidelnost. V tomto období byly také vyvinuty některé základní principy vzdělávání, jako je výuka přirozených věd, výuka humanitních věd a výuka založená na principu rovnosti mezi učitelem a studentem. Antická pedagogika také vytvořila systém vzdělávacích institucí, jako jsou školy a univerzity, které byly základem pro vzdělávací systém, který je dnes používán po celém světě.⁷⁵

3.3 Dějiny středověké pedagogiky

Ve středověkém pojetí pedagogiky, obecně jako ve všech jiných sférách společnosti, měla rozhodující a klíčovou roli církev, konkrétně tedy v Evropě naprosto dominantní katolicko-křesťanské pojetí výchovy, vzdělávání a stanovení etalonu zásad toho, jak dobře a počestně žít a vychovávat další generace. Veškeré školské instituce byly napojeny na místní městské fary, kláštery či katedrály. V kláštrech se vzdělávaly budoucí generace řadových triviálně-gramotných mnichů. V katedrálních školách světských kněží a na farních školách, rozmístěných regionálně po celé zemi operovali pedagogové především za účelem předání základního povědomí o křesťanských hodnotách. Církev tímto transverzálním poutem držela moc i nad světskou částí společnosti. Mezi významnými mysliteli této doby se řadí Tomáš Aktivinský a jeho scholastický přístup. V řadě evropských zemí a království vznikají první doposud fungující univerzity. Např. 1088 – *Universita di Bologna*⁷⁶, 1167 – *University of Oxford*⁷⁷, 1150 – *University de Paris*.

3.4 Novověká osvícenecká pedagogika (15.–18. stol.)

Myšlenky a teze, v rámci jakého přístupu uchopit pedagogiku jako vědní obor v období společensko-církevních změn, a to především upozadění role oné církve a jejího monopolu ve vzdělávání v kontextu církevních reforem v 15. a 16. stol, nebyly jednoznačné. Akademický svět se odklání od náboženských stanov a inklinuje zpětně k antickým hodnotám, kladen je

⁷⁵ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. s. 24.

⁷⁶ HERMANS, Jos. M. M. a Marc NELISSEN. *Charters of foundation and early documents of the universities of the Coimbra Group*. 2nd rev. ed. Leuven: Leuven University Press, 2005, s. 30.

⁷⁷ Tamtéž, s. 36.

důraz na humanismus a pozemský život, racionální přístup k celospolečenským paradigmatům a všeobecným cílům pedagogiky – tvorba „renesančního člověka“ – s co největším rozhledem. Centrum tohoto přístupu bylo alokováno především v Itálii.

V českých zemích, v kontextu vlády monarchie Habsburků, role hegemonu byla stále v rukou církevních institucí – konkrétně tedy jezuitského řádu, který do Čech přišel v 1556. Výuka byla soustředěována v jezuitských gymnáziích a kolejích, které zároveň v tomto období hojně vznikají (např. *Litomyšlské jezuitské gymnázium* – 1640).⁷⁸

Oproti tomu stál v kontrastu jezuitského striktně laděného katolického myšlení jeden z nejvýznamnějších představitelů humanistických myšlenek ve vzdělávání a obecně jeden z nejvýznamnějších představitelů reformní světské pedagogiky tzv. „učitel národů“ Jan Amos Komenský. Poprvé v jeho dílech zazněly myšlenky o tom, že žák by neměl být trestán a ostrakizován za to, že nemá citění pro všechny doposud známé vědní disciplíny, ba naopak, mnohem pro něj přínosnější bude, když svoji pozornost bude věnovat pouze tomu, co ho zajímá a v čem se cítí být dobrý.

S příchodem osvícenství v 17. a 18., které detailnější rozvinula myšlenky J. Locke, T. Hobbese či J. J. Rousseaua, a to v podobě teorie společenské smlouvy, se osvícenecké myšlenky světské Evropy propisují i do pedagogiky, vzdělávání i výchovy. Velký důraz je zde kladen na svobodný a přirozený koncept výchovy, který vede k maximálnímu možnému potenciálnímu rozvoji jedince.

V českých zemích tento více než 300 let trvající souboj mezi světským a církevním světem o roli hegemonu ve vzdělávání rozsekne až nástup Marie Terezie na trůn v r. 1740. Ta v r. 1773⁷⁹ postupně ruší na území habsburské monarchie jezuitské řády (*Tovaryšstvo Ježíšovo*) a o rok později, r. 1774, vyhláší tzv. všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích. Tímto zákonem byla zavedena povinná školní docházka pro všechny děti ve věku od 6 do 12 let.⁸⁰

3.5 Vzdělávání v kontextu 19. a 20. stol.

Pedagogika v kontextu 19. století reaguje a reflektuje bezbřehé množství celospolečenských změn v období tzv. „dlouhého století.“ Reaguje na industrializaci

⁷⁸KOVÁŘ, Josef; SKŘIVÁNEK, Milan. Tři sta padesát let litomyšlského gymnázia. Gymnázium Litomyšl, 1990. 112 s.

⁷⁹ŠOTOLA, Jaroslav. Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773–1800). Praha, 2006. Dizertační práce. Univerzita Karlova, s. 136.

⁸⁰Staroměstská radnice (Praha, Česko). Praha 1750–1850: památky literární, umělecké a občanské. Praha: Staroměstská radnice, 1916, s. 92. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:e1cd21e5-247c-4ebc-a563-4a59e36fc145>

společnosti, rozvoj průmyslu, podnikání a nacionálně-národnostní tendence a proměny především v 2. pol. 19. stol. Základní principy a metodiky výchovy a vzdělávání bývají v toto období obohaceny o nové poznatky na poli zcela nově pojatých vědních disciplín vyvinutých ze společenského filozofického základu především v oné 2. pol. 19. stol. Jde například o vývojovou psychologii či sociologii. Zajímavostí je, že precedens toho, že vývojová psychologie je mladší než povinná školní docházka, je až do dnešních dob nepozměněn a není na něj brán zase až takový zřetel.⁸¹

Ve století dvacátém, tedy následujícím, se setkáváme s celou řadou pedagogicko-psychologických směrů, které odrážejí a reflektují různá filozofická stanoviska a různé sociální podmínky, ze kterých se tyto teorie formují a odrážejí. Poznatky jsou také poplatné době (např. I. a II. světové válce). Ačkoliv přes prvotní rozdílnost jednotlivých směrů od pozitivismu k pragmatismu či od existencialismu k fenomenologii můžeme v jistém slova smyslu říci, že transverzálně se jedná o pluralistické a demokratické pojetí pedagogiky jako vědního oboru, který vede, a to, ač mnohdy velmi odlišnými cestami, k uspokojení cíle, a tím jest myšleno maximální rozvoj potenciálu jedince a jeho uplatnitelnost na trhu práce, a to v rámci bouřlivého kapitalistického a postmoderního prostředí.⁸²

⁸¹ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. Dějiny pedagogiky. Praha: Grada, 2008. Pedagogika, s. 109.

⁸² ŠTVERÁK, Vladimír. Stručné dějiny pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s. 81.

4 Obecné dějiny školství v České Třebové

V kontextu dějin a historie města datujeme jako počátek školství v městě Česká Třebová rok 1539, tedy 1. polovinu 16. století, což je, nutno podotknout, relativně pozdní doba oproti počátkům z jiných obcí. Z tohoto roku totiž pochází první písemná zmínka o školství jako takovém, a to zprostředkovaně ze sporu tehdejšího městského faráře a rektora, kteří se hádali o to, kdo komu má vyplácet služné. Z pozdějších let se noří zmínky i o jednotlivých po sobě jdoucíchrektorech a kantorech, kteří tuto činnost vykonávali spíše dodatkově a souvisle s činnostmi jinou, ať už to byla například pisařská činnost pro městskou radu či služby varhanické v místním kostele.

4.1 Školství do konce 19. století

O tzv. „staré měšťanské škole“ jako o sídle instituce se tedy dozvídáme až o necelých 100 let později, a to při velkém požáru města z roku 1636, při kterém budova lehla popelem. Její orientační poloha by se tedy vzhledem k dnešní poloze dala označit na adrese Klácelovy ulice, č. p. 11.⁸³ Budova původně sloužila jinému účelu souvisejícímu s právem várečným – byl to pivovar, který ale roku 1792 též vyhořel. Škola se tedy v těchto obdobích různě stěhovala napříč městem, až po obnově vyhořelého pivovaru r. 1807 našla opět své trvalé místo. O necelých 60 let později, v roce 1868, městská rada přišla s usnesením o vybudování dočasného řešení v podobě měšťanské školy, která měla sloužit vzdělávacím a výchovným účelům, než přišla změna v 90. letech 19. století.

Na přelomu století, které se neslo ve znamení celospolečenských změn a až skokových přírůstků obyvatel napříč demografických spektrem, bylo nutné na menších městech započít budování nových měšťanských, a to nejen chlapeckých, ale i dívčích, škol. Tento trend se nevyhnul i České Třebové, která vzhledem k postupnému populačnímu nárůstu byla nucena zřizovat nové budovy škol, které zde budou jednotlivě akcentovány v rámci následujících kapitol.

4.1.1 Kontext osobnosti českotřebovského rodáka Gustava Habrmana v rámci dějin školství České Třebové v 1. pol. 20. století.

V kontextu dějin města, a především dějin školství by bylo až skandálně tristní a z části pokrytecké, aby nepadlo jména Gustava Habrmana prvorepublikového československého politika, poslance, senátora, ministra vlád Československé republiky za Československou

⁸³ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska I. Česká Třebová: NIKA, 2000. s.42

sociálně demokratickou stranu dělnickou, a především v letech 1918–1920 historicky prvního československého ministra školství.⁸⁴

Gustav se narodil do rodiny českotřebovského pekaře Josefa a jeho manželky Barbory, 26. ledna 1864 v chalupě č. p. 62 v ulici Na Splavě⁸⁵. Pocházel celkem z 5 sourozenců, přičemž rodina si zrovna nad poměry vskutku nežila, zde byl patrný zrod jeho pozdějších středo-levicových myšlenek a postojů. Docházel na starou měšťanskou školu a po jejím ukončení se vyučil u svého strýce Viléma Dobrovského soustružníkem dřeva. V této době 2. pol. 19. století byl v České Třebové nedostatek práce, tudíž se mladý Gustav rozhodl vydat v roce 1879 pěšky tzv. „na zkušenou“ do Vídně.⁸⁶

V této době pracoval střídavě u několika mistrů a zároveň se připojil k tendenčně silicimu dělnickému hnutí. Za tento čin byl posléze zatčen a odsouzen ke třem letům vězení. Po propuštění odchází 2. srpna 1887 do Paříže, později do Spojených států amerických.⁸⁷

Po necelých 15 letech se vrací, ale již ne na východ, ale na západ Čech, do Plzně, a to v roce 1901. Zde se zapojil do práce v sociálně-demokratické straně a za krátko se stal poslancem říšské rady. Ve vídeňském parlamentu setrval od roku 1907 až do konce monarchie.⁸⁸

Za I. světové války udržoval kontakty s T. G. Masarykem, který v tu dobu pobýval v exilu ve Švýcarsku, v roce 2015 byl též vyslán do švédského Stockholmu, aby jako delegát hájil zájmy sociálních demokratů na mírové konferenci, po přiletu se stává členem spolku Maffia. Za tyto činy byl později prezidentem Masarykem oceněn za zásluhy o vznik republiky, které byly neoddiskutovatelné.⁸⁹

Po konci války, v letech 1918–1920, byl prvním československým ministrem školství ve vládě Karla Kramáře, první vládě Vlastimila Tusara a druhé vládě Vlastimila Tusara. V čele ministerstva školství a národní osvěty položil ve spolupráci s Dr. Františkem Drtinou základy vzdělávací soustavy v nové republice. Zasloužil se o přijetí zákona o obecních knihovnách a nové úpravy hmotných podmínek učitelů.⁹⁰

⁸⁴ Osobnosti regionu: Gustav Habrman - OsobnostiRegionu.cz. Hlavní stránka - OsobnostiRegionu.cz [online]. Dostupné z: <https://www.osobnostiregionu.cz/osoby/262-gustav-habrman-1864-1932>

⁸⁵ OA Zámorsk, Matrika narozených v České Třebové, sign.1952, ukn.1125, str. 357.

⁸⁶ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 70.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Gustav Habrman [online]. c2022 [citováno 15. 04. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Gustav_Habrman&oldid=21994680>

⁸⁹ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 70.

⁹⁰ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Gustav Habrman [online]. c2022 [citováno 15. 04. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Gustav_Habrman&oldid=21994680>

Ačkoliv v České Třebové setrval v mládí krátce, přínos pro město a školství byl neoddiskutovatelný. Habrman se vždy „na svojí rodnou hroudu“ rád vracel, a to za přáteli a známé. Zemřel 22. března roku 1932 v Praze, přičemž v 60. letech byl jeho rodný dům zdemolován.⁹¹

V rodné České Třebové nese jeho jména Habrmanova ulice, na které se nacházejí dohromady tři školy jeho jména – Mateřská škola Habrmanova, Základní škola Habrmanova a Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana.

4.2 Dějiny ZŠ Nádražní – tzv. „Nádražky“

Dějiny základní měšťanské školy na Nádražní ulici, která si doposud dochovala zlidovělý název tzv. „Nádražka“, jsou datovány do 90. let 19. století. V této době vrcholí neúnosná situace současné měšťanské školy, která sídlila na doposud již avizovaném místě na náměstí, v těsném sousedství s Klácelovou ulicí. Tento dům, který tedy sloužil výhradně účelům školní městské chlapecké instituce, prohlásila lékařská komise v roce 1891 pro školní účely zcela nevyhovující. Městu tedy byla přikázána promptní a neprodlená náprava pod časovým ultimátem, která stanovilo lhůtu, do které situace musí být vyřešena. V případě nevyhovění, bude měšťanská škola nucena instituci zřizovat a přeložit do sousedních měst, což by vzhledem k důležitosti školy jako jisté vizitky města, byla pro komunální garnituru ostuda.⁹²

Městská rada v popředí s tehdejší starostou Josefem Glucksmannem začalo tedy v celku rychle jednat, po finálním všestranném uváženém verdiktu padlo rozhodnutí vybudovat od základu novou školní budovu. Pro účely byla vykoupěna rozlehlejší roubená chalupa jistého truhláře Neugebauera a k ní přilehlá zahrada. Rozpočet činil 50 505 zlatých a práce započaly o tři roky později od vydání ultimáta – 19. března 1894. Stavbu pro město vykonával jistý soukromník a stavitel z Vysokého Mýta – J. Drahoš. Hotovo bylo 1. září 1896.⁹³

V neděli 7. září 1896 byla uspořádána rozsáhlá městská slavnost, při které se budova pomyslně předala veřejnosti a občanům českotřebovským. Následovala slavnostní bohoslužba a svěcení školního praporu, průvod městem, projevy představitelů města a veřejná prohlídka školy.⁹⁴

První školní rok začal 16. září 1896 a skončil bohoslužbou na konci července 1897.

⁹¹ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa 2. Česká Třebová: NIKA, 2001. s. 71.

⁹² Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa 1. Česká Třebová: NIKA, 2000, s. 266–268.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

Ředitelem školy byl zvolen Josef Habal. U příležitosti úspěšného ukončení prvního školního roku pronesl slavnostní řeč, rozdal vysvědčení a škola hromadně provolala slávu Jeho Veličenstvu císaři⁹⁵

Za tzv. velké války v letech 1914–1918 škola i město velmi trpěly na dané situaci. Vzhledem ke své poloze defacto pár set metrů od jednoho z nejdůležitějších železničních uzlů v zemích národa českého a prostorovým dispozicím byla škola využívána jako ubikační jednotka pro vojáky. Stejně jako v ostatních institucích v zemi se válka negativně propala i do co se do počtu pedagogického sboru týče. Zdejší učitelé, později legionáři Jaroslav Hýbl a Antonín Stošek, padli ve jménu pozdější republiky československé.⁹⁶

V rámci období první republiky – tedy meziválečných let – se dějiny základní školy na Nádražní ulici v České Třebové nesly v duchu postupných rekonstrukcí a renovací. V roce 1921 škola nabyla nové zděné ohradníky lemující školní dvůr. V roce 1933 dostala nový kabát v podobě zrenovované fasády. O dva roky později, v roce 1935, přišly na řadu velké prázdninové opravy – zřízen byl školníkův byt, zbrusu nová školní kuchyň či technické zázemí.⁹⁷

Další světová válka, v pořadí již druhá, opět znemožnila využívat budovy školy účelům, pro které byla vystavěna. Opět zde byly zřízeny ubikační prostory pro vojáky wehrmachtu. Válečná léta jsou charakteristická obecným nedostatkem strategických surovin proudících výlučně na frontové linie, tento nedostatek se tedy propsal i do výuky, žáci byli nuceni docházet do školy pouze pro úkoly (v zimních měsících). Zajímavostí je, že ke konci války v květnu 1945 v budově školy sídlila místní revoluční garda a přidružený Českotřebovský státní prapor.⁹⁸

Po skončení války, v roce 1948, přišla další zásadní rekonstrukce. Významný městský stavitel Jan Duchoslav na základě městské zakázky postupně instaloval ve všech třídách ústřední topení na parní pohon, který byl založený na pohonu dvou litinových kotlů instalovaných v suterénu školy. Ve všech třídách zavedl umyvadla, na školních toaletách doplnil nové splachovací záchody a instaloval také nové dřevěné podlahy a terasy. Škola tak dostala nový, zásadní kabát interiéru, který opět zlepšil podmínky pro výuku na největší základní škole v České Třebové. O rok později, v roce 1949, škola přenechala část svých prostor

⁹⁵ ŠEBELA, Martin. Z historie školní budovy v Nádražní ulici II. část. Českotřebovský zpravodaj. Česká Třebová, 2007, s. 64–65.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ ŠEBELA, Martin. Sto deset let školní budovy na Nádražní ulici. Českotřebovský zpravodaj. Česká Třebová, 2006, s. 15.

⁹⁸ Tamtéž.

pro ubytování studentů v internátu Vyšší průmyslové školy železniční.⁹⁹

Další rána v dějinách školy přichází se změnou režimu, na počátku 50. let, v roce 1952, je škola nucena na základě příkazu z vyšších míst hostit ve svých prostorách posádku předsunutých vojenských sil Českotřebovského posádkového pluku č. 41.¹⁰⁰

V roce 1956 byla budova navracena zpět do rukou městského národního výboru. Posádka se odstěhovala do nově vybudovaných ubikací na dnešním sídlišti Borek.¹⁰¹

V 60. letech přišla zásadní úprava školního hřiště, kvůli kterému byly nuceny postoupit demolici okolní chalupy, které tvořily starou městskou zástavbu. Bylo tedy vybudováno zbrusu nové hřiště s asfaltovým povrchem, které sloužilo venkovním tělesně-výchovným aktivitám, a i širší veřejnosti.¹⁰²

Normalizace, tedy období po událostech ze srpna z roku 1968, ještě více upevnila myšlenku důležitosti idealizované a agitované výchovy budoucí generace proletářské mládeže. Ředitelkou školy se stala paní Zavřelová, která jako žena kovaná v duchu socialistických myšlenek apelovala na pedagogy, aby čím dál tím více implementovali ve svých hodinách myšlenky důležitosti socialistického státu. V rámci normalizačního celostátního přejmenování měst, ulic a objektů, byla i celá Nádražní ulice přejmenována na Leninovu – přičemž škola sídlící na této ulici též změnila svůj název – Základní devítiletá škola Lenina – tzv. „*Leninka*“.¹⁰³

V březnu 1973 proběhla na škole další generální rekonstrukce, odlišností byl fakt, že probíhala za plného provozu. Nejdříve přišla na řadu stará, již rozpadající se okna. Generálně proběhla i výměna všech elektrických rozvodů. Opravy se protáhly až do následujícího školního roku 1974–1975, přičemž žáci byli rozděleni do okolních základních škol na ulici Fučíkova a na ulici Tyršova, a to především z důvodu plného uzavření školní budovy po celý rok.¹⁰⁴

V 80. letech škola pokračovala svojí činností v souladu s tezemi správné instituce budující socialistickou mládež. Aktivně se zároveň zapojovala do dění ve veřejném životě, v místnostech byly zřizovány volební místnosti, do kterých žáci v hodinách výtvarné výchovy připravovali výzdobu. Politická agitace se propisovala i do hodin dějepisu, zeměpisu či občanské výchovy, kde žáci byli seznamováni s pohledem na celospolečenská paradigmat

⁹⁹ ŠEBELA, Martin. Sto deset let školní budovy na Nádražní ulici. Zpravodaj. Česká Třebová, 2006, s. 15.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Základní škola Nádražní, Kronika, školní rok: 1972–1973.

¹⁰⁴ Tamtéž, školní rok: 1973–1974.

podkreslená sovětskou propagandou a levicovým nádechem. V roce 1988 odešla dlouholetá ředitelka Zavřelová do penze a do funkce byl jmenován pan S. Uma, který přinesl i do pedagogické sborovny nový, omlazený pedagogický sbor, který vystřídal přirozeně stármoucí dosavadní gardu.¹⁰⁵

Rok 1989 se oproti jiným institucím ve městě nějak negativně nepropsal do celkového chodu školy. Změna přirozeně přišla akorát v osnovách, u kterých bylo po necelých 40 letech opuštěno od idealisticky laděných očekávaných výstupů učiva.

V 90. letech škola získala do svého vlastnictví budovu na Komenského ulici, která jí byla odňata. V současné době slouží jako budova I. stupně pro výuku 1.–5. třídy.

V roce 2004 přichází největší rekonstrukce v dějinách školy, veškeré přístavky a stará školní jídelna stojící na školním dvoře jsou postupně srovnány se zemí. Na tomto místě vyrostla moderní multifukční sportovní hala, která ve sklepních prostorech skýtá i novou, moderní školní jídelnu. Prostory této haly jsou do dnešních dob hojně využívány jak školou, tak i širší veřejností. Společně s novou tělocvičnou přichází na řadu i fasády školy.¹⁰⁶

V dnešní době na škole působí 28 pedagogických pracovníků vykonávajících přímou pedagogickou činnost. 11 z nich působí na prvním stupni a 17 z nich na stupni druhém. Co se do počtu žáků týče – na školu dochází cca 500 žáků přímo z města či z okolních spádových obcí a je rozčleněna do celkem 18 tříd. Ředitelem školy je Mgr. Radim Kolář.¹⁰⁷

4.3 Dějiny ZŠ Habrmanova – tzv. „Červenky“

Dějiny základní školy ležící na dnešní Habrmanově ulici a nesoucí příznačnou přezdívku – „Červenka“, které vděčí červeným raženým cihlám, z kterých byla vystavěna, se datují do období první republiky, do období obecného celospolečenského rozkvětu. Konkrétně v roce 1929 se městská garnitura opět potýkala s v celku cyklickým problémem na úrovni komunální školské politiky – nedostatečná kapacita dosavadní, v celku ne až zas o tolik starší základní měšťanské školy na Nádražní ulici. V tristním stavu byla i dívčí měšťanská škola sídlící na Masarykově náměstí. Situace tedy vygradovala až do takového bodu, kdy město bylo přímo okolnostmi přinuceno vystavět školu novou, která poslouží zvýšeným nárokům na kapacitu. Volba pozemku byla vcelku jednoznačně odsouhlasena – město pro účel výstavby zvolilo pozemek ležící v těsném sousedství s již stojící budovou gymnázia – tzv. farářství. Kompletní

¹⁰⁵ Základní škola Nádražní, Kronika, školní rok: 1987/1988.

¹⁰⁶ ZŠ Nádražní Česká Třebová. ZŠ Nádražní Česká Třebová [online]. Copyright ©2018 zsnadrazni.cz [cit. 15.04.2023]. Dostupné z: <https://www.zsnadrazni.cz/o-skole/zakladni-informace/>

¹⁰⁷ Tamtéž.

návrh budovy školy a k ní přidruženou projektovou dokumentaci zhotovil rodák z nedaleké Sloupnice a zároveň autor podobně charakteristického domu z ražených červených cihel, který je všem projíždějícím po železničním koridoru v České Třebové do dnešních dob znám – tzv. „*Dům Červeňák*“, architekt Vojtěch Vanický. Pro samotnou stavbu bylo ustanoveno regionální konsorcium stavitelů – Plášil, Šimek, Duchoslav a Fajfr. Konečné náklady se vyšplhaly až na 5 600 000 Kčs, přičemž velká část nákladů byla pokryta z půjčky Ústřední banky českých spořitelien v Praze. Budova tedy stála a nic nemohlo bránit úspěšnému zahájení školního roku datujícímu se k roku 1932–1933.¹⁰⁸ Souběžně doslova „*přes ulici*“ probíhají též práce na budově střední živnostenské školy, která je později v práci akcentována též jako Střední technická a dopravní školy Gustava Habrmana.

Během válečných let, kdy byly postupně zabrány všechny školní instituce, a to především z logistických a nemocničně-operativních důvodů, čelila i tehdejší Měšťanská škola Na Farářství potížím. V zimě byl de facto naprosto omezen provoz a děti a učitelů byly nuceny provozovat distanční výuku v přeneseném slova smyslu. Škola sloužila výhradně jako lazaret a v souvislosti s tím vznikly v budově nemalé škody na interiéru, který byl pochopitelně pro účely vojenského lékařského zařízení značně nevyhovující. Vysvobození pro školu přišlo až po roce 1945, kdy se též naplno rozjely rekonstrukční a revitalizační práce na značně zdevastovaném interiéru školy.

50. léta se nesla poměrně v klidném duchu, škola, a to především vzhledem ke své velikosti, sloužila a sdílela své prostory i jiným institucím. V budově se nacházela mateřská škola i třídy pomocné školy.

Významným milníkem pro dějiny školy byl rok 1963. Byla totiž dokončena stavba nového křídla budovy, které dotvořilo symetricky areál školy, jelikož bylo projektováno a zrealizováno jako zrcadlově překlopené. V podhoubí školy vzniká sdružení rodičů a přátel školy, které si kladlo za důraz svými činnostmi podpořit a podílet se na chodu školy. Scházelo se každé čtvrtletí, přičemž hlavními body zájmu byla integrace žáků v okruhu široké škály mimoškolních aktivit. Život na škole v 60. letech se odvíjel od celospolečenské situace tehdejšího Československého socialistického státu. Orientace na Východ – na Sovětský svaz – byla zřejmá a prostupovala napříč celým školním spektrem. Škola a její žáci se tedy aktivně podíleli na aktivitách souvisejících s politickým zřízením, slavila se významná data (*dny vítězství, 50. let VŘSR v roce 1968*), žáci jezdili na exkurze do okolních závodů, aby si prohlédli svá možná budoucí působiště v profesní dráze, od počátku 70. let žáci podnikali výměnné

¹⁰⁸ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 94.

pobyty se sesterskou základní školou ve slovenském Svitú. Kladl se velký důraz na uplatnitelnost vyučovacích předmětů v praktickém životě studentů – např. branná výchova zaujímala přední místa v týdenní dotaci vyučovacích předmětů. Život zkrátka fungoval v rámci možností a byl poplatný především době. V roce 1974 byla škola též přejmenovaná na Základní devítiletou školu Dukelských bojovníků.¹⁰⁹

Zajímavostí bylo, že každé dva roky probíhala jakási forma komplexní evaluace učitelského sboru, která zapříčinila častou fluktuaci pedagogických pracovníků. Žáci si tedy museli zvykat na časté obměny svých mnohdy i oblíbených kantorů.

V průběhu konce 70. a počátku raných 80. let škola započala s implementací prvků alternativní a experimentální výuky a didaktických metod do svých školních osnov a došlo taktéž k následnému zprostředkování do učebních hodin. Výuka souvisela především s vnímáním a prosazováním afektivních postojů, názorů a hodnot v duchu budování socialistického státu. V roce 1980 se škola opět přejmenovala na dvě související instituce – 1.–4. třída – tj. první stupeň – nesla název Základní škola. Ovšem 5.–8. třídy sdružovala instituce Základní devítiletá škola. Celkový počet žáků se v tento školní rok vyšplhal až na počet 737.

110

O pět let později, v roce 1985, probíhaly generální úpravy, které financovaly okolní závody, jež si vzaly školu pod svá patronátní křídla. Opravami prošel především interiér, obměnily se školní pomůcky a vyměnila se kompletně technika v plynové kotelně. Po revoluci, v roce 1989, škola kompletně obměnila didaktické pomůcky, které podléhaly socialistickému agitačnímu mechanismu a započala tak svoji pouť jako (co počtu žáků týče) největší školy v širokém okolí.

V současnosti se škola může pochlubit jedním z nejmodernějších zázemí ve městě. Pro žáky je zde vystavěná pilinová dráha, lezecká stěna, fotbalové hřiště s umělým povrchem, moderní jídelna s velmi dobrou pověstí. Škola kompletně zrekonstruovala fasádu druhého stupně, opravila střechu v tělocvičně, přistavěla školní pergolu. Učebny jsou nově vybaveny moderními interaktivními tabulemi a projektory, moderně pojaté jsou učebny fyziky, chemie či informačních technologií. Školu k roku 2023 navštěvuje celkem cca. 600 žáků rozčleněných do 27 tříd.¹¹¹ Vzhledem k takovému počtu studentů škola skýtá i obsáhlý učitelský sbor. Na prvním stupni vyučuje 13 učitelů, přičemž k ruce jim je 9 asistentů, a na stupni druhém vyučuje 28

¹⁰⁹ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. *Toulky minulostí Českotřebovska 2*. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 94.

¹¹⁰ Základní škola Habrmanova, Kronika, školní rok: 1980/1981.

¹¹¹ Třídy – ZŠ Habrmanova. ZŠ Habrmanova – Stránky naší školy [online]. Copyright © 2021 ZŠ Habrmanova [cit. 22.03.2023]. Dostupné z: <https://www.zs-habrmanova.cz/category/tridy/>

učitelů s 10 asistenty. Vychovatelů školní družiny je celkem 6. Škola ve svých službách zaměstnává i vlastní školní psychologku. Ředitelem školy je Mgr. Tomáš Starý.¹¹²

4.4 Dějiny ZŠ Ústecká – tzv. „Parník“

V této kapitole se budeme zabývat dějinami základní školy na Ústecké ulici. Škola nese přezdívku „Parník či Parnická“, a to především z důvodu, že v minulosti, zejména v 19. století, složila výhradně účelům obce Parník, která až do roku 1949 fungovala jako separátně oddělená obec nezávisle působící na České Třebové, ačkoliv urbanisticky byla s městem propojena již v průběhu druhé poloviny 19. století, a to z důvodu výstavby a následného fungování rozsáhlého textilního objektu bratří Pollackových, později kombinátu Primona, který spojil tyto dvě doposud oddělené obce ve srostlý urbanistický celek.¹¹³

Dějiny školství na Parníku se datují k roku 1860, v domě č. p. 107 zde obecní písař Vincent Vymetal vede soukromou malotřídku čítající počet cca. 10–20 žáků. Ostatní děti z Parníku docházejí buď do Lhotecké školy (dnešní MŠ a ZŠ Na Rovině – objekt Lhotka 98), či do škol ve sousední České Třebové.¹¹⁴

Po jeho smrti, kdy malotřídka zaniká, je obecní rada nucena podniknout kroky k tomu, aby v obci vyrostla nová důstojná školní budova. V roce 1868, za situace, kdy se na Parníku nachází cca. 150 dětí, které se nutně potřebují vzdělávat v důstojných podmínkách a prostorách, je obecní rada donucena přistoupit k logickému a pragmatickému řešení, vystavět budovy školy a sehnat příslušný pozemek. Pozemek na parcele č. p. 109 byl tedy odsouhlasen, stavby a projektu se ujal stavitel J. Vulc ze sousední České Třebové, náklady se vyšplhaly až na necelých 6200 zlatých a již 22. listopadu 1868, za ceremonie aráře, byla škola vysvěcena a připravena k zahájení školního roku.

Bouřlivý demografický rozvoj zapříčiněný obecným zvýšením životní úrovně, v České Třebové a na Parníku posílněný vzestupem textilního průmyslu, donutil tehdejší obecní radu na Parníku přistoupit k dalšímu razantnímu kroku co se týče vzdělávací politiky. Prudký nárůst počtu obyvatel rozhodl o výstavbě zbrusu nové, kapacitně odpovídající budově ležící u silnice směrem na sousední Ústí nad Orlicí – Ústecké ulici. Českotřebovský stavitel František Plášil se tedy celého projektu ujal, přičemž náklady na stavbu činily necelých 44 000 zlatých. Hotovo

¹¹² ZAMĚSTNANCI ŠKOLY – ZŠ Habrmanova. ZŠ Habrmanova – Stránky naší školy [online]. Copyright © 2021 ZŠ Habrmanova [cit. 22.03.2023]. Dostupné z: <https://www.zs-habrmanova.cz/pro-rodice-a-zaky/ucitelsky-sbor/>

¹¹³ ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 218.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 220.

bylo roku 1901. Původní starou budovu školu začal využívat nově obecní úřad a ve zbrusu nové vystavěné budově započala výuka ve třech třídách.¹¹⁵

O čtyři roky později, roku 1905, byla otevřena i další, čtvrtá třída. A z kapacitních důvodů o další dva roky později (1907) i třída pátá.

Čtyři roky před začátkem I. světové války, roku 1910, už bylo na Parníku přes 400 dětí, které byly školou povinné. Proto obec rozhodla o postupných kapacitních přístavbách. Ve škole se tedy vyučovalo celkem (k roku 1920) již v osmi třídách prvního stupně. Velkou válku budova školy přečkala celkem obstojně, jelikož vzhledem k její poloze daleko od strategicky významného železničního uzlu v České Třebové pro logistické účely ji císařská armáda tolik nezdevastovala.

Za první republiky, mezi lety 1918–1939 nastalo období relativně ustáleného zřízení budovy a kapacita školy v celku obstojně odolávala demografickým tlakům neustále se rozrůstajícího okolí. Změna akorát nastala 30. července 1937, kdy byl z obecního půdního fondu darován škole pozemek, který jí umožňoval zřídit venkovní hřiště či prostory pro výuku na čerstvém vzduchu. O rok později (1938) byly budova a přilehlý pozemek školy přepsány z obecního vlastnictví do vlastnictví školního, což byl pro školu významný milník. Škola tedy dostala větší míru autonomie při různých drobných či větších úpravách a investicích vedoucích k uspokojení nároků jak pedagogů, tak i žáků. S tím také byly zahájeny zkrášlovací práce. Na fasádě školy přibýly cedulky označující, o jakou budovu se jedná. Pozemek byl také nově oplocen. Ve třech třídách byly položeny nové parkety.¹¹⁶

Za II. světové války, v letech 1939–1945, byla škola zabrána ve jménu národních účelů, stejně tak jako všechny jiné školy ve městě. Dva členové pedagogického sboru – K. Štarman a Jiří Hladík – byli totálně nasazeni a s velkým štěstím se po válce vrátili domů relativně v pořádku a mohli navázat na svoji předválečnou výuku na parnické škole. Naplno se výuka rozběhla až od 20. března roku 1946, přičemž velký podíl na tom měli parničtí živnostníci, jako byl např. p. Jindra či p. Deml, či samotná textilní továrna, kteří nemalými dary pomohli školu zpět dovybavit a umožnit vzdělávání budoucích generací v zaběhnutých kolejích.¹¹⁷

Počátky 50. let znamenaly pro školu předzvěst především problémů spojených s tristním hygienickým stavem budovy. 26. listopadu roku 1953 tedy okresní komise v Ústí nad Orlicí vyhlásila školní prostory za zcela nevyhovující. Škola totiž neskýtala hromadnou šatnu pro

¹¹⁵ŠEBELA, Jan, Štěpán GILAR, Martin ŠEBELA, Karel KUBIŠTA a Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Česko-třebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2001, s. 220–221.

¹¹⁶Základní škola Ústecká. Kronika, školní rok: 1936–1937.

¹¹⁷Základní škola Ústecká. Kronika, školní rok: 1938–1939.

všechny žáky, nebylo zde zavedené centrální topení či škola neměla vlastní tělocvičnu. Přes veškerou snahu předsedy okresního národního výboru – Ladislava Müllera – a ředitele ústecké školy, kteří vyjednávání táhli až na krajský národní výbor, či dokonce na tehdejší ministerstvo školství do Prahy, byla nakonec škola prohlášena za zdravotně závadnou. S tímto rokem souvisí i změna jména a zřízení školy – nově škola nesla název Základní osmiletá škola čítající počet o dvanácti třídách.¹¹⁸

Následující školní rok se tedy nesl ve znamení mnoha stavebních a kapacitních úprav, které měly zajistit plynulý chod a zdravotně nezávadný stav školy. Kapacitně škola tvořila neúnosný převis až 150 dětí – škola měla kapacitu cca 300 a z Parníku a okolních přidružených obecních částí chodilo na školu dětí více než 450. Škola byla tedy nucena žáky přemísťovat do okolních škol – především na „Červenku“ a „Nádražku.“ Stavba nové budovy jako takové byla zatím v nedohlednu, ale vůle plnit základní normy a požadavky zde byla, a to ze stran vedení školy, místních stavitelů či dokonce samotných rodičů. Byla tedy vystavěna tzv. „Školička“, která měla zajistit kapacitní úlevy pro žáky druhých tříd. Stavba byla prozatím jenom provizorního charakteru, ale pomyslný Damoklův meč v podobě nenaplněných hygienických nařízení nad školou visel pořád.

V roce 1956 o prázdninách byla vyměněna okna, o rok později, v roce 1957, byla zavedena tekoucí voda.¹¹⁹

Na počátku 60. let byla dokončena budova „Školičky“ – která do dnešních dob slouží jako jakýsi pomyslný segregovaný předstupeň pro prvňáky, kteří se vydávají na svoji cestu za vzděláváním na Ústecké škole. Do tříd byl zaveden třídní rozhlas a škola opět změnila své jméno – Základní devítiletá škola v České Třebové na ulici Jana Švermy. Škola se dočkala komplexnějších generálních oprav ke školnímu roku 1964–1965, které souvisely především s rozvodem plynového vytápění a opravou střechy.¹²⁰

Za období normalizace v roce 1975–1976 škola započala stavbu nové školní jídelny, která byla ke konci srpna 1976 již zkolaudována a připravena ke každodennímu provozu. Celkový stav budovy se ale neustále zhoršoval, proto byla ředitelka školy nucena sepsat seznam oprav, který následně zaslala na místní národní výbor. Parničtí se tedy mohli radovat, jelikož škola byla následně zařazena na seznam dalších 60 škol, které se měly k roku 1982 dočkat významnějších generálních oprav, vedoucích ke zkvalitnění provozu a podmínek vzdělávání. Škola opět mění název – Základní škola Česká Třebová, ulice Jana Švermy a zdálo se, že po

¹¹⁸ Základní škola Ústecká. Kronika, školní rok: 1952–1953.

¹¹⁹ Tamtéž, školní rok: 1956–1957.

¹²⁰ Tamtéž, školní rok: 1960–1961.

necelých 30 letech od počátku 50. let škola konečně může fungovat v hygienicky splňujících a důstojných podmínkách.¹²¹

Od počátku roku 1984 započala výstavba zcela nové školní budovy sloužící výhradně pro druhý stupeň základní školy. Budova projektována v duchu socialistického realismu měla po více než dva roky trvající výstavbě skýtat moderně vybavené učebny, nové školní hřiště, tělocvičnu, jídelnu, a především kapacitně znásobit počty potenciálních nově docházejících žáků i z okolních spádových vesnic – Dlouhé Třebové, Lhotky, Přivratu, Řetové atd. Nakonec se zadařilo, k počátku školního roku 1986–1987 se za určitých prvotních „porodních“ bolestí souvisejících především s nutností stěhovat nový nábytek, dovybavit třídy, provést drobné interiérové práce atd. začalo učit.¹²²

Po revoluci, v roce 1990, škola promptně mění své jméno a vrací se k původním prvorepublikovým kořenům. Nově tedy instituce nese název Základní škola Česká Třebová, Ústecká ulice. Za uplynulých 33 let se toho již mnohé nezměnilo, škola vyučuje stále ve dvou budovách, jako tomu bylo v 80. letech. Modernizace probíhaly spíše v interiérovém prostředí, škola se přizpůsobila moderním, dynamicky se měnícím didaktickým potřebám a nárokům na výuku, a proto postupně nainstalovala interaktivní tabule, rekonstruovala mnoho specializovaných tříd poplatných daným vyučovacím předmětům – jako je například učebna fyziky, chemie či pracovních dílen. Škola zároveň pro své žáky navazuje programy výměnných pobytů, jako je např. výměnný pobyt se školou v městečku Agrate Brianza, které je též partnerským městem České Třebové v Itálii.

V současnosti školu navštěvuje cca 400 žáků rozčleněných do 18 tříd¹²³ na prvním a druhém stupni. Pedagogický sbor zastupuje 36 pedagogických pracovníků¹²⁴, z čehož 32 přímo vyučuje a zbylí 4 zaujímají posty ve školní družině či školním klubu. Ředitelkou školy je Mgr. Pavlína Vomáčková.

¹²¹ Základní škola Ústecká. Kronika, školní rok: 1975–1976.

¹²² Tamtéž, školní rok 1984–1985.

¹²³ Základní škola Česká Třebová, Ústecká ulice. Základní škola Česká Třebová, Ústecká ulice [online]. Dostupné z: <https://zs-ustecka.cz/skola/tridy/>

¹²⁴ Základní škola Česká Třebová, Ústecká ulice. Základní škola Česká Třebová, Ústecká ulice [online]. Dostupné z: <https://zs-ustecka.cz/skola/ucitele/>

5 Dějiny středního školství v České Třebové

5.1 Dějiny českotřebovského gymnázia

Abychom mohli začít postupně zpracovávat dějiny českotřebovského gymnázia v kontextu dějin výlučně 20. a 21. století, ve kterých škola datuje svoji více než 110letou existenci, musíme si pro pochopení jistých historických souvislostí uvést kontext vzniku státní reálné školy v České Třebové.

5.1.1 Období před založením gymnázia po konec I. světové války (1906–1918)

S myšlenkou a tendencí založit v České Třebové „reálku“ přichází již v r. 1906 jistý p. Emil Stříbrný, vrchní oficiál českotřebovské dráhy, tedy v kontextu a rázu města jeden z nejvlivnějších úředníků ve městě. Myšlenky a tendence byly podloženy především národnostními tendencemi. Pan Stříbrný a jiní tehdejší městští elitáři byli jako velcí vlastenci po značnou část let do založení reálky zklamaní, že jejich děti musí navštěvovat okolní německá gymnázia, která náležela etnograficky tzv. Schönhengstkému německému ostrovu – tzv. Hřebečsku, tedy oblasti s centrem ve městech Lanškroun, Svitavy a Moravská Třebová, ve které ač reálky již byly, nebyly ryze české a převážnou část kantorského sboru tvořili Němci profesori a výuka byla především orientovaná na německy mluvící studenty. Vzniklá ryze česká reálka měla tedy sloužit pro potřeby českých studentů a vyvážit uvedený školský nepoměr v rámci regionu.¹²⁵

Myšlenky se tedy ujímají přední českotřebovští činitelé zastoupení odborem Národní jednoty severočeské a Národní rady české na celostátní úrovni. Dne 30. ledna 1907 přijímá obecní zastupitelstvo města usnesení pro vybudování budovy pokračovací reálné školy v České Třebové, a to za výhradního využití vlastních nákladů. V únoru téhož roku se rozhodlo žádost podat na ministerstvo a následující měsíc zvolilo stálou deputaci, která si kladla za úkol zajistit všechny přípravné práce a přípravná jednání související se stavbou jako takovou. Tehdejší starosta města p. Josef Glucksmann dne 28. prosince téhož roku na schůzi obecního zastupitelstva potvrdil fakt, že zřízení je fakticky povoleno, pod podmínkou, že si město na svá bedra vezme povinnosti opatřit budovu a její následnou údržbu.¹²⁶

Ustanovená komise tedy rozhodla o prozatímním umístění školy a zároveň si stanovala cíl najít pro nově zřízenou školu vhodný a důstojný pozemek vzhledem k její povaze.

¹²⁵ Almanach: 60 let gymnasia v České Třebové. Česká Třebová: Sdružení rodičů a přátel školy gymnasia v České Třebové a přípravný výbor sjezdu, 1969, s. 8.

¹²⁶Tamtéž, s. 9.

Dočasné umístění bylo ustanoveno do budovy novostavby dívčí měšťanské školy v ulici Na Vinohradech, kousek od osobního terminálu nádražní budovy, přičemž vhodný pozemek nalezla komise na farářských lukách kousek od centra. Tím tedy město splnilo požadavky ministerstva, které zároveň v čerstvě podepsané smlouvě podmínilo fakt, že se město zaváže do tří let opatřit instituce vhodnou budovou s hřištěm, botanickou zahradou, bytem pro ředitele a školníka¹²⁷

Koncem srpna, konkrétně 26. srpna 1909, byl Karel Šedivý jmenován prvním ředitelem školy a Jaroslav Kašpar prvním profesorem. Dalšími členy pedagogického sboru se stali např. Josef Janků, František Preisler či Bohumil Korbel. 18.zář 1909 byl slavnostní bohoslužbou celebrowanou pod vedením děkana Jana Matějky, konanou v nedalekém kostele sv. Jakuba Většího, slavnostně a oficiálně zahájen nový školní rok.¹²⁸

Mezitím, co vyučování pilně probíhalo, zřízená deputační komise vypsalá konkurz na stavbu, nejdříve přišla na řadu vila ředitele školy, která byla zadána staviteli Františku Plášilovi již 2.zář 1910 a dokončená byla již v průběhu r. 1911. Zajímavostí je, že v kontextu doby a vzhledem k maloměstskému rázu obce byla posudkem Pozemního odboru při místodržitelství v Praze vytknuta až přílišná okázalost, předimenzovanost a nehospodárnost. Vila ale již stála.¹²⁹

Konkurz pro samostatnou budovu školy, plynně navázanou na budovu ředitelské vily, byl komisí vypsán v lednu roku 1911. Budovu ve okázalém a originálním slohu tzv. geometrizující secese navrhnul mladý pražský architekt Alois Dryák. Z konkurzní soutěže vzešla jako vítězná stavební firma František Zvěřina. Zakázka přišla na 336 000 Kčs. Hrubá stavba započala 1. května 1911 a již na konci léta 1912 stálo severní a východní křídlo, do nichž se ústav nastěhoval a od nového roku začal naplno s výukou. Koncem roku bylo dokončeno i jižní křídlo a celá budova byla předána do užívání.¹³⁰

První světová válka přinesla do dějin gymnázia v České Třebové hluboký akademický a společenský rozkol. Obecně zasáhla i do dějin školství v českých zemích, početné zástupy tehdejších učitelů a studentů narukovaly bojovat na různé fronty a českotřebovští nebyli výjimkou. Za učitelstvo v České Třebové se na frontu přidali například profesor Vondráček, Josef Janků nebo Karel Provazník. Významná figura života, a to nejen na škole, ale i ve městě

¹²⁷ Almanach: 60 let gymnasia v České Třebové. Česká Třebová: Sdružení rodičů a přátel školy gymnasia v České Třebové a přípravný výbor sjezdu, 1969, s. 9.

¹²⁸ Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999. Není stránkovaný.

¹²⁹ Vila bývalého ředitele gymnázia v České Třebové se stala terčem kritiky pro luxusnost – Novinky. [online]. Copyright © 2003 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/bydleni-tipy-a-trendy-vila-byvaleho-reditele-gymnazia-v-ceske-trebove-se-stala-tercem-kritiky-pro-luxusnost-334673>

¹³⁰ Almanach: 60 let gymnasia v České Třebové. Česká Třebová: Sdružení rodičů a přátel školy gymnasia v České Třebové a přípravný výbor sjezdu, 1969, s. 9.

– prof. Josef Felix, byl zatčen a postaven před soud za velezradu a rušení veřejného pokoje, a to v rámci své předvolební kampaně v období voleb do říšské rady, kam kandidoval.¹³¹ Soudem byl sice osvobozen, ale za trest byl přeložen na reálku do Loun. Do Třebové se již nikdy nevrátil, obsílka v podobě povolávacího rozkazu ho též neminula a r. 1916 při zásahu granátem umírá na jižní frontě v Itálii.¹³²

Během válečných let se část studentů podílela na polních pracích, vyučování bylo narušováno nedostatkem uhlí, a to zejména v zimních měsících. Ve škole bylo v lednu a únoru r. 1915 ubytováno vojsko a četné množství nastávajících studentů předčasně ukončilo svá studia, aby mohli plnit vojenskou povinnost.¹³³

Ačkoliv toto poměrně mladé gymnázium krátce po svém založení muselo čelit takto závažné zkoušce v podobě I. světové války, po jejím konci a vzniku Československé republiky 28. října 1918 se českému lidu, českému školství a osudu českotřebovského gymnázia blýskalo na lepší časy.

5.1.2 Období první republiky (1919-1938)

Období tzv. první republiky – tedy periody dějin českých zemí, mezi dvěma nejkrvavějšími konflikty v dějinách lidstva I. a II. světovou válku – 1918–1939 je obecně považováno za období všeobecného blahobytu, hospodářské prosperity a celé řady pozitivně laděných celospolečenských změn.

Desátý školní rok od založení přinesl především svobodu. Loajalita v podobě prohabsburského ladění v řádcích školní kroniky již nadobro zmizela a začíná nová etapa v životě nejen národa českého, ale i reálného gymnázia v České Třebové. Příchod prvních říjnových dní roku 1918 byl sice poznamenán chřipkovou epidemií, ale v listopadu téhož roku – konkrétně tedy 5. listopadu 1918 bylo slavnostním způsobem za účasti českotřebovských zástupců národního výboru znovuzahájeno vyučování. V březnu 1919 navštívil školu významný českotřebovský rodák a nově jmenovaný ministr školství a osvěty Československa – Gustav Habrman. V tomto období se na škole vystřídali ředitelé Ladislav Musil a Dr. Oldřich Košťál.

Největší změnou prošla výuka samotná – v tomto období při příležitostech výročí různých osobností spjatých s dějinami českého národa (Komenský, Masaryk, Štefánik), a to jak na rovině kulturní, tak i politické, byly pořádány různé slavnosti připomínající studentům obrozené

¹³¹ Příklad Josefa Felixe. Lumír: časopis zábavný a poučný. Praha, 1919, 47(7), s. 300–322.

¹³² Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999. Není stránkovan.

¹³³ Tamtéž.

smýšlení tehdy mladé republiky. Kulturní aktivita stoupala – pořádaly se vycházky, přednášky, divadelní představení atd. Studenti se zároveň seznamovali s novou tvář Evropy – hodiny historie se již vedly bez tak očividného politického zabarvení, jako tomu bylo v případě období nadvlády habsburské monarchie. V hodinách zeměpisu škola využívala mapy s novými státy – Jugoslávie, Polsko – učilo se o kulturních specifikách našich nových spojenců – Francie či Rumunsko – a studenti se každoročně účastnili akademií, kde pro širokou veřejnost vystupovali jak s hudebními, tak činoherními scénkami. V rámci pravidelně konajících se školních besídek školu navštívili se svým recitačním přednesem básníci z Francie či r. 1932 spisovatel A. C. Nor se svým Slezským putováním.

Výnosem č. 40.971–II–29 ministerstva školství z 6. dubna 1929¹³⁴ škola po své více než dvacetileté existenci mění statut z reálné školy na reálné gymnázium a dostává nový, oficiální název: Státní reálné gymnázium v České Třebové. V rámci oslav 25. výročí školy byl absolventem – akademickým umělcem a malířem prof. Františkem V. Bělským – vyzdoben strop a výklenek auly triptychem znázorňujícím tematiku „*vztyčení státní vlajky*“ Bohužel tento triptych byl za dob fašistické okupace odstraněn a po válce už nebyl nalezen.¹³⁵

Obecně lze ale říct, že škole za první republiky nabývala přímo skokovým přírůstkem regionální prestiž a přímou úměrou stoupal i počet uchazečů o studia, která nebyla bezplatná. Náklady na pomůcky, učebnice i samotné školné byly značné v poměru průměrné životní úrovně vycházející z mezd a platů především rodičů studentů, kteří se na školu hlásili, výuka byla náročná a mnohokrát se stávalo, že studenti, kteří neměli předpoklady pro náročné studium, odcházeli na jiné typy středních škol či do praktického života. Ve všech těchto majetkových či studijních nezmarech zde ale existovaly interní školní pomyslné sociální záchranné sítě, jako byl například spolek pro podporu chudých studujících, který zajišťoval materiální statky související se studiem pro doopravdy ty nejpotřebnější.

Jak tomu ale již v historii lidstva a dějinách především v Evropě 1. poloviny 20. století bývá, do období všeobecného prospěchu a blahobytu přišla II. světová válka, která opět uvrhla český národ a veškeré vzdělávací instituce s ním do doby temna.

¹³⁴ Postupná přeměna státní reálky v Č. Třebové na reálné gymnásium. *Náš kraj. Česká Třebová*, 1929, 3(9), s. 4

¹³⁵ Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999. Není stránkovan.

5.1.3 Výuka za II. světové války (1939–1945)

Onen osudný poslední zářijový den r. 1938, kdy byla v Mnichově sepsaná dohoda¹³⁶ zpečetující osud českého národa v podobě postoupení Sudet hitlerovskému Německu, pod kterou se podepsali naši tehdejší spojenci (především Francie), o kterých se ještě před deseti lety na českotřebovském gymnáziu vyučovalo jako o našich nejvěrnějších s ve zbrani, předznamenal příchod periody dějin ve znamení temné šestileté okupace počínajíc vyhlášením Protektorátu Čechy a Morava ze dne 15. března 1939.¹³⁷

Události z těchto dní se bohužel též velice negativně propsaly do výuky a stavů na gymnáziu v České Třebové. Patrný byl především úbytek studentů, který z předválečných školních let (1938/1939) 499 žáků postupem času klesnul až na 136 žáků k školnímu roku 1944/1945. Pokles stavů nebyl primárně způsoben poklesem zájmu o studium, ale spíše okupantskou politikou vůči nastávající inteligenci národa českého. Jednoduše řečeno, v zájmu fašistického Německa bylo co nejvíce minimalizovat počty nově přijímaných studentů, zamezeno bylo také postupu z kvarty do kvinty a byly započaty rozsáhlé změny ve školních osnovách.¹³⁸

Změnilo se od základu téměř vše, výuka německého jazyka skýtala největší týdenní dotaci ze všech vyučovaných předmětů, např. v 1. ročníku – 9 hodin týdně, přičemž profesori museli z němčiny skládat náročné zkoušky, které v případě neúspěchu vedly k postupné degradaci jejich profesního statutu ve formě přesunu na jinou, graduálně nižší školu. Výuka dějepisu se obsahově přeorientovala pouze na dějiny Velkoněmecké říše, některé poznatky ze zeměpisu či biologie byly též dementovány vládnoucí garniturou. Studentská knihovna doznala značné redukce – protiněmecké, komunistické, anglické, francouzské a legionářské knihy a spisy byly vyřazeny a zneškodněny. Mnohokrát se stalo, že studenti byli nuceně uvolněni z výuky ve prospěch sezonních zemědělských prací, profesori na stranu druhou byli buďto totálně nasazeni ve fabrikách, či dokonce propuštěni nebo uvězněni.¹³⁹

Za takovéto situace se ale profesori nevzdávali a projevovali velké úsilí o to, aby studenti neztratili pravdivou představu o světě kolem nich a o skutečných lidských hodnotách očištěných od nacistické ideologie. Tyto snahy v mnohých případech přerostly v inklinaci k ilegálním

¹³⁶ NĚMEČEK, Jan a Jan KUKLÍK. Mnichovská dohoda. Akademický bulletin Akademie věd České republiky. Praha: Tiskové oddělení Kanceláře AV ČR, 16.09.2008, 16(9), 2–3. ISSN 1210-9525. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:8bab2a6d-c783-4a91-bae1-a23dfb0d0871>

¹³⁷ Výnos Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, 1939. In: Praha, RP06/39. Dostupné také z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7477&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹³⁸ Almanach: 60 let gymnasia v České Třebové. Česká Třebová: Sdružení rodičů a přátel školy gymnasia v České Třebové a přípravný výbor sjezdu, 1969, s. 10.

¹³⁹Tamtéž, s. 10.

odbojovým organizacím – jako byla např. činnost prof. Oldřicha Marka, který za svoji statečnost a vzdor zaplatil, jako tomu obvykle v případě odboje bývalo, životem.

Pro školu samotnou nastaly nejhorší chvíle, když dryákovu budovu nejprve zabrala německá škola měšťanská a vyučování bylo konstantě přesouváno z místa na místo bez stálé podoby, a k tomu následně dochází k transformaci budovy gymnázia na lazaret. V kontextu toho byly na střechu namalovány velké bílé kříže, které měly v případě náletu na město signalizovat důležitost a humánní charakter budovy.

Svobodu v podobě květnového osvobození místní uvítali, ale předzvěst klidnějších zítřků v rámci období tzv. „třetí republiky“ utnul únorový puč, který, jak už to u totalitních režimů bývá, zasáhl i do školních osnov

5.1.4 Výuka za dob socialistického režimu (1948–1989)

Píše se únor roku 1948, český národ zformovaný v tzv. „třetí republice“ se ještě plynně nezotavil z ran způsobených II. světovou válkou, prezidentu Benešovi docházejí síly s přibývajícím věkem a nálada ve společnosti je orientovaná na Východ – k Sovětskému svazu, velkým osvoboditelům národa českého od nacistického Německa. Tohoto prosocialistického krajně levicového podhoubí se chopila Komunistická strana Československa v čele s Klementem Gottwaldem a legitimním způsobem přebrala moc v Československu. Od této doby nastává více než čtyřicetileté období nadvlády komunistických a socialistických prosovětských tendencí v československých zemích. O negativních důsledcích tohoto období již bylo řečeno mnoho – podstatné ale bylo, že totalitní režim měl velkou moc nad školstvím a nad státní vzdělávací koncepcí – kurikulem, které se přeneseně dostalo i do osnov českořebovského gymnázia.

Po osvobození se do funkce ředitele školy vrátil Václav Placht, který si kladl za důraz vrátit školu do původního, předválečného stavu. Bylo především nutné odstranit materiální škody, které znemožňovaly regulérní výuku. Od roku 1950 nastoupil do funkce ředitele školy nejprve Josef Vohralík, který byl po necelých třech letech, roku 1953, vystřídán Stanislavem Obdržálkem.¹⁴⁰

24. dubna 1953 vychází zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů, který nově zřizuje školu jako „*jedenáctiletku*“.¹⁴¹

Další změnu přinesly zápisy do školní kroniky. Začínají se objevovat pojmy, které

¹⁴⁰ Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999. Není stránkovan.

¹⁴¹ ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA, 1953. Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). In: Praha, 18/1953. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31>

doposud v kronice nebyly až zas tak obvyklé a explicitně řečené: plány, závazky, činnost pionýrské a svazácké skupiny, spolupráce s patronátním závodem, zvyšování nejen odborné, ale i politické kvalifikace učitelů atd. Je tedy zřejmé, že transformace gymnázia na budoucí semeniště a rodiště levicově orientované intelektuální mládeže s vůlí a chutí plnit závazné pětileté hospodářské plány bylo plně započato.¹⁴²

Aula – nejrepresentativnější část budovy přeměnila svoji funkci na pomocnou tělocvičnu, při škole vznikalo mnoho zájmových kroužků, jako byl například modelářský, taneční, dramatický, pěvecký, technický a. pěstitelský. Studenti byli nepřimo nuceni zúčastňovat se chmelových, polních či lesních brigád. Každoročně se konaly oslavy sovětského přátelství – vycházejíc na květnové dny vítězství 1. a 9. května, připomínajíc slavnostním způsobem osvobození Rudou armádou. 3. června 1956 se také koná poprvé tzv. „majáles“ – tedy oslavy konané k mezinárodnímu dnu dětí, které skýtal bohatý jak dopolední, tak i odpolední program. Studenti pochodovali v dopoledním programu napříč městem v hromadném průvodu, v pionýrských či národních krojích, anebo v dobovém oblečení. Doprovod dělali alegorickým vozům představujíc výjevy z pohádek ústních lidových slovesností. Zde je nutné podotknout, že ačkoliv má tento „svátek“ kořeny v obecně negativně přijímaném socialismu, svoji tradici si zachoval do dnešních dní a je každoročně oblíbenou aktivitou všech studentů a pedagogů.

V polovině 50. let, konkrétně k roku 1954, proběhla částečná rekonstrukce související s kultivací výukových prostor. Částečně byla opravena tělocvična, k ní byly poupraveny sprchy a položeno více než 50 m² nové podlahy. Ohrazená byla též severní strana školního pozemku. Fasáda školy v podobě popraskaných břidlicových desek dostala novou podobu a byla částečně poupravena.¹⁴³

Dalším významným rokem v dějinách středního školství v České Třebové byl přelom 50. a 60. let – konkrétně tedy rok 1960. Na národní úrovni přichází nová ústava, na úrovni českořebovského gymnázia přichází nový ředitel – Emil Čermák, který tento post bude zastávat až do pol. 80. let 20. století. Stejně tak jak Československá republika mění název na Československou lidovou republiku, tak škola mění název a výukovou formu – nyní se zde nacházela Jedenáctiletá střední škola a Střední všeobecné vzdělávací škola. Základního vzdělávání se tedy dostalo všem žákům po dobu devíti let, přičemž následně probíhalo tři roky na střední všeobecně vzdělávací škole. Výuka byla rozdělena na humanitní a společenskovední

¹⁴² Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999. Není stránkován.

¹⁴³ DVOŘÁKOVÁ, Marie. Historie gymnázia. In: Gymnázium 1909–2009: Almanach vydaný ke 100. výročí gymnázia. Česká Třebová: Spolek Gymnázia Česká Třebová a Gymnázium Česká Třebová, Tyršovo nám. 970, 2009, s. 6–7.

větev s rozšířenou výukou jazyků a přírodovědnou větev s rozšířenou výukou matematiky, deskriptivní geometrie, fyziky a dalších podobných předmětů.

Ačkoliv nový způsob vedení výuky se mohl zdát logický, v roce 1968, tedy necelých 8 let po těchto změnách nastává další změna – škola byla přejmenována na čtyřleté gymnázium. Žáci nyní museli absolvovat povinnou praxi v regionálních závodech, aby si osvojili základy manuální dělnické práce, která jim v případě studijního neúspěchu měla pojistit cestu zpět do praktického a dělnického života.

Život na škole v průběhu 60. let pokračoval v podobném ražení, žáci se aktivně zúčastňovali spartakiád, brigád, výměnných pobytů se studenty z Popradu či branných kurzů. Poctivě se slavila každoroční politická výročí a oslavy příslušící režimu. V červnu roku 1969 škola oslavila 60. výročí své existence a byl vydán almanach.

Normalizační „70. léta“ přináší léta kontinuity a období bez markantních změn ve zřízení, vesměs probíhají částečné či generální rekonstrukce, jako byla například kompletní výměna elektroinstalace v roce 1978.

V roce 1984 přichází významné 75. výročí založení českotřebovského gymnázia, jubileum se konalo na přelomu června a července, z celkového počtu 2741 absolventů školy se oslav zúčastnilo více než 1600 bývalých studentů. Kromě koncertů v areálu školy jako bylo například vystoupení bývalého profesora Jindřicha Pravečka, probíhalo současně i setkání absolventů v průvodu městem. Výstavní síně skýtaly mnohačetně vystavené práce, mezi kterými byla jednoznačně nejoblíbenější tabula maturitních ročníků.¹⁴⁴

Obecně lze tedy říct, že škola za jiného režimu vesměs dále pokračovala ve svém původním cíli a smyslu, proč byla založena, a to vzdělávat a vychovávat budoucí generace kultivovaných a uvědomělých členů společnosti. Za jedinou vadu na kráse by se dala označit politická agitace, která si osobně myslím, že do školství nepatří. Stát by též dle mého neměl příliš zasahovat do školních osnov a diktovat ředitelům, jak mají vypadat hodiny konané na jejich školách, což se bohužel za tohoto režimu dělo.

5.1.5 Období tzv. „Maturity v listopadu“ (1989)

Obecně pozitivně brané období událostí listopadu r. 1989, kdy za probíhající tzv. „sametové revoluce“ dochází k postupným změnám a následnému pádu dosavadního režimu v podobě celospolečenských změn vedoucím k utvoření demokratického státu ve střední Evropě – Československa – později České republiky, se na českotřebovském gymnáziu neslo

¹⁴⁴ Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999. Není stránkováno.

ve velice smutném a pochmurném duchu, což na dlouhá desetiletí utvořilo doposud nezahojené rány, které si živě pamatují někteří z dosavadního pedagogického sboru českotřebovského gymnázia.

Události v celku detailně dokumentuje (místy až mapuje) akademický umělec a režisér Jiří Krejčík, který ve svém amatérském filmu natočeném na příruční kameru zprostředkovává ony pochmurné události z listopadu 1989 nesoucí příhodně název „*Maturita v listopadu*.“¹⁴⁵

Tehdejší ředitel – Josef Čebiš, jmenován do funkce po odcházejícím Čermákovi v roce 1984, z dokumentu patrně velice těžce nese zprávy z Prahy, které vybízí všechny studenty v celé republice ke stávce a poklidné revoluci. Jelikož kontext doby neumožňoval takto vysoce postavenému státnímu úředníkovi nebyť ve straně a zároveň chtít vykonávat funkci ředitele školy, byly jeho obavy o nadcházející změně režimu pochopitelné. Co ale pochopitelné již nebylo, a to především pro tehdejší studenty, kteří chtěli podpořit své vrstevníky v Praze drobným gestem – trikolorou na hrudi, byl fakt, že ředitel za toto malé gesto údajně ony trikolory strhnul a následně jména studentů nahlásil na okresní StB.

Studenti ve zmaru sepsali dopis, který adresovali již zmiňovanému Krejčíkovi, jenž neváhal a na gymnázium kvapem se štábem přijel, to, co vzniklo, byly hodiny záznamů ze schůze pedagogického sboru, ředitele a studentů v aule. Krejčík zde vyslýchá a lustruje všechny strany a snaží se zjistit, kde leží pravda. Zde je nutné vyzdvihnout statečnost a odvalu tehdejších studentů, kteří se postavili řediteli a trvali na svém.

Dokumentu trvalo více než 10 let, než byl plně vydán, Krejčík se po listopadových událostech vrátil zpět do Prahy a když se po čase vrátil do České Třebové, aby natočil rozhovory se stejnými studenty s jistým přirozeným a časovým odstupem, zjistil, že ředitel krátce na to po událostech z listopadu r. 1989 spáchal sebevraždu.

Toto velice pochmurné období v dějinách českotřebovského gymnázia poukazuje na fakt, že politika do školních lavic nepatří a neměla by nikdy patřit, a proto je tedy nutné bojovat a zachovat apolitické školství a zároveň nechat studentům možnost a prostor utvořit a prezentovat svůj vlastní názor.

¹⁴⁵ Maturita v listopadu – YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 10.03.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=XAJt8oVeMiY&t=958s&ab_channel=MartinKohout

5.1.6 90. léta a současnost

Pochmurné události z listopadu roku 1989 vystřídala všeobecně pozitivní nálada panující v duchu 90. let. Ředitelem se nově stává PhDr. Petr Poldauf, který prestižní post zastával po dobu více než 22 let, kdy ho v roce 2012 vystřídal na jeho funkci až současný ředitel – Mgr. Josef Menšík. Škola opět mění styl zřízení studijních oborů a nově ke statutu gymnázia čtyřletého jako střední školy přibývá statut gymnázia sedmiletého, od roku 1990, a následně od roku 1995 statut gymnázia osmiletého.

V roce 1994 probíhají velkolepé oslavy související s výročím 85. let od založení školy. Současně s těmito oslavami probíhá doposud od výstavby budovy největší a nejkompexnější generální rekonstrukce školy a jejího přilehlého areálu, která si kladla za cíl vrátit instituci onen původní prvorepublikový půvab. V okolí tedy vyrostl nový sportovní areál, který je doposud hojně sdílen se sousední Základní školou Gustava Habrmana.

Studentský život v duchu uvolněných, od totalismu osvobozených, devadesátých let již každoročně a tradičně zpestřuje řada akcí, v rámci kterých gymnázium navazuje na již zavedené tradice z let minulých. Na podzim se každoročně koná Gaudeamus – volejbalový turnaj v rámci oslav Mezinárodního dne studentstva. Před vánočními svátky je pro studenty připravená akademie – mezitřídní soutěž studentských vystoupení, která objevila už řadu hvězd i hvězdiček autorských, hereckých i konferenciérských. A v neposlední řadě onen květnový Majáles, akce, která plyně navázala na tradici zavedenou v 50. letech 20. století. Veškeré tyto akce přetrvaly až do dnešních dní.¹⁴⁶

V roce 2009 škola oslavila doposud největší událost ve svých dějinách – 100. výročí své existence. Téměř 700 zaregistrovaných účastníků a přinejmenším stejný počet absolventů, kteří se sice oficiálně nepřihlásili, nicméně oslav se aktivně zúčastnili, si na sklonku června 2009 společně připomněli 100. výročí založení českotřebovského gymnázia. Program byl opravdu bohatý, velkému zájmu se například těšila beseda s absolventem – PhDr. Václavem Moravcem. Trvalou památkou pro všechny účastníky se stal tentokrát nejen tradiční almanach, ale také DVD s pečlivě zpracovaným dokumentárním filmem *Stopy času údolím paměti*.¹⁴⁷

V červnu roku 2019 škola oslavila 110 let své existence, tato akce byla především pro mě jako pro autora této práce výjimečná, jelikož jsem od r. 2015–2019 měl tu možnost na českotřebovském gymnáziu studovat a při oslavách se zúčastnit průvodu jako čerstvý absolvent

¹⁴⁶ Historie školy | Gymnázium Česká Třebová. Gymnázium Česká Třebová | [online]. Copyright © 2023 Gymnázium Česká Třebová [cit. 10. 03. 2023]. Dostupné z: <https://www.gymnct.cz/historie>

¹⁴⁷ *Stopy času údolím paměti* (film o historii Gymnázia Česká Třebová) - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 10. 03. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=P6m1sbbTe-c&t=1343s&ab_channel=KarelKubi%C5%A1ta

při historicky 110. maturitním ročníku. V průvodu jsem tedy se svými spolužáky zaujímal až poslední místo.

Velkou zkouškou pro život a výuku na českotřebovském gymnáziu, stejně tak asi jako pro všechny ostatní školní zařízení v České republice a po celém světě, byla pandemie onemocnění covid-19, která v letech 2020–2022 plně zasáhla až paralyzovala českou společnost. Pedagogický sbor prošel náročnou zkouškou ohněm v případě realizace obtížně uchopitelné distanční výuky.

V současnosti, k r. 2023, školu navštěvuje 346 žáků¹⁴⁸ (napříč osmiletým spektrem vzdělávání) rozčleněných do 12 tříd. Škola zaměstnává 43 pracovníků¹⁴⁹, z čehož 35 plně aprobovaných učitelů tvoří a vykonává přímou pedagogickou práci a zbylých 8 navazující nepedagogickou činnost.

5.2 Dějiny Střední technické a dopravní školy Gustava Habrmana

Tendence založit ve východočeském městě železničářů pokračovací školu průmyslového ražení se objevily v kuloárech jak městských, tak ministerských již za období první republiky. Konkrétně se tedy meziválečném období za První republiky r. 1929 započínají objevovat hlasy o pokračovací škole pro místní a regionální řemeslníky. Městská rada přijala tedy tyto myšlenky za své a r. 1931 vypsalá soutěž, jejíž vítězem se stal místní projektant a stavitel Jan Duchoslav, který si na tehdejší poměry zaúčtoval za své služby 25 000 Kčs.¹⁵⁰

5.2.1 Habrmanova škola práce

Vlastní stavba probíhala v letech 1931–1932 pod vedením ustanoveného konsorcia místních stavitelů – Plašil, Šimek, Duchoslav a Fajfr. Stavba vznikala současně s výstavou sousedské stavby nové budovy měšťanské školy na Farářství (dnešní ZŠ Habrmanova). Škola nesla pracovní název živnostenská, přičemž po dokončení, kdy hlavní vstup lemovaly alegorické plastiky ztělesňující „výrobu a obchod“, tedy dvě stěžejní oblasti, na které se nově ustanovená škola měla zaměřovat, a to i vzhledem k průmyslovému rázu města, od akademického sochaře Františka Formánka, škola dostala nový název – Habrmanova škola práce.¹⁵¹

¹⁴⁸ Třídy | Gymnázium Česká Třebová. Gymnázium Česká Třebová | [online]. Copyright © 2023 Gymnázium Česká Třebová [cit. 10.03.2023]. Dostupné z: <https://www.gymnct.cz/tridy-0>

¹⁴⁹ Zaměstnanci | Gymnázium Česká Třebová. Gymnázium Česká Třebová | [online]. Copyright © 2023 Gymnázium Česká Třebová [cit. 10.03.2023]. Dostupné z: <https://www.gymnct.cz/zamestnanci>

¹⁵⁰ Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Československa 2. Česká Třebová: NIKA, 2000, s.94.

¹⁵¹ Tamtéž, s.94.

Škola v takto určeném zřízení plnila svoji funkci institutu vzdělávajícího studenty, kteří jevíli zájem rozšířit si studnici svých znalostí a dovedností na poli technických oborů přidružených industriálnímu rázu města. Ve škole tedy probíhaly pravidelné výstavy, na kterých učni prezentovali své práce, představily se zde podniky, jako byla Horákova tiskárna, Hýblovo sklenářství či lahůdkářství Vladimíra Řeháka.¹⁵²

Netrvalo však dlouho a přišla II. světová válka, která paralyzovala život na škole ve všech rovinách. Z nově vystavené budovy byl zřízen lazaret pro raněné vojáky proudící z fronty. Výuka pokračovala v striktně omezeném režimu či byla zrušena.

5.2.2 Hledá se jméno pro průmyslovku v České Třebové! (1945–1960)

Po definitivním konci války v Evropě nastává v naší zemi zvrat, všeobecný kulturní a společenský rozkvět vede k tomu, že se začínají zakládat nové, a to nejen školní, instituce. Lidé na maloměstech, vesnicích i v Praze mají neskonalou radost z konce zmaru a utrpení, které válka přinesla, zároveň nastává chuť podílet se na obnově státu a participaci na veřejném dění.

V takovéto atmosféře se představitelé garnitury města Česká Třebová z oblasti školství a kultury rozhodli zřídit školu, která městu chyběla, ačkoliv tendence týkající se průmyslovky zde již byly zdárně dotáhnuty do konce, a to už před válkou. Díky jejich neutichající snaze a péli přinesla zdlouhavá jednání ovoce. Dekretem ministerstva školství a národní osvěty z 29. září 1945 byla v České Třebové oficiálně zřízena instituce s názvem Státní mistrovská škola strojnická. Jejím ředitelem byl zvolen Ing. Josef Sedláček a umístěna byla v nedávno vystavěné budově již zaniklé Habrmanovy školy práce. K 5. listopadu téhož roku byla oficiálně zahájena výuka ve dvou třídách při počtu 81 žáků. Správcem školních dílen byl jmenován Ladislav Štýrský.¹⁵³

Obecně lze toto počáteční období nazvat jako jistou formu hledání co nejvíce předmětné a účelné škály zaměření a směřování školy. Už jak je z názvu kapitoly patrné, během tohoto období, tedy od založení roku 1945 po rok 1960, škola změnila celkem sedmkrát název, způsob zřízení, výuku i učitelské sbory. Z této situace plynul v celku nejasný charakter školy, který musel být vedením školy v průběhu let akcentován. Hlavním úkolem bylo především získat kvalifikovaný personál a zajistit dostatečné kapacitní nároky učebních oborů, jelikož škola při počátcích sdílela prostory s nedalekým gymnáziem.¹⁵⁴

¹⁵² Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila KESSELGRUBEROVÁ. *Toulky minulostí Česko-třebovska 2. Česká Třebová*: NIKA, 2000, s. 95.

¹⁵³ *Věstník ministerstva školství a osvěty*. Praha: Státní nakladatelství, 20.10.1945, 1(8), s. 90. ISSN 1802-5064. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f1c882a0-3a4b-11eb-95e3-5ef3fc9ae867>

¹⁵⁴ *Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové*, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová, s. 11.

Výuka za třetí republiky nabrala tedy již jisté kontury, řád a kontinuitu. Následující školní rok 1946/1947 k 1. 9. škola otevírá nový obor zaměřený na výchovu železničního dorostu – „*železnické strojírenské oddělení*“, přičemž vyučování probíhalo separátně v budově již zmiňovaného gymnázia. O měsíc později, 1. října 1946, škola mění ředitele – nově školu vedl Ing. Arnošt Jindřich.¹⁵⁵

Od září následujícího školního roku (1. 9. 1947) škola mění svůj název na „*Mistrovskou školu strojnickou*“. Stavby ve třídách se vzhledem k omezeným kapacitním dispozicím moc nezměnily. Následující rok, 1948, který byl poznamenán především únorovými událostmi tzv. „únorového“ puče, škola od září opět mění svoje jméno – nově působí v České Třebové „*Průmyslová škola železniční*“. Byl zároveň zřízen první školní internát na místě bývalého hotelu „*U Andrlíků*“, kde momentálně sídlí ZUŠ. Vedoucím tohoto internátu byl jmenován Miroslav Schejbal. Výuku v dílnách nově vedl mistr Jindřich Keller. Další rok, další změna, 1. září 1949 – „*Vyšší průmyslová škola železniční*“. Nově zde studuje již 205 žáků v celkově sedmi třídách, přičemž celých 5 je zaměřených železničně. Zároveň se budova internátu z kapacitních důvodů přesunula částečně do prostorů bývalé obecné školy v Nádražní ulici.¹⁵⁶

V roce 1950 škola již nezvládala ubytovávat studenty, kteří za studiem jezdili doslova ze všech koutů Československa, z rozhodnutí obecní garnitury a vedení školy, byl položen základní kámen studentského domova v areálu Na Skalce, který měl kapacitně ulevit již probíhajícím nadstavbám. V červnu tohoto školního roku, atj. 1951 probíhají historicky první maturitní zkoušky v dějinách této instituce. Ke zkouškám šli abiturienti dvouletého oboru strojnické školy železniční a dvouletého oboru Vyšší průmyslové školy železniční. Od září 1951 škola vyučuje již a pouze železniční obory. Zároveň byl jmenován nový mistr železničních dílen – Jaroslav Klacil.¹⁵⁷

Od následujícího školního roku 1952 bylo nově na škole zřízené čtyřleté studium strojnické a čtyřleté studium dopravní, přičemž 4 třídy dopravního oboru byly do České Třebové převedeny z Loun. Nově je správcem dílen jmenován Josef Bečka, škola zároveň trvale získává budovu bývalé Habrmanovy školy práce. Instituce je zároveň nucena zřizovat ještě večerní školu orlickoústecké a svitavské pobočky. Do vedení této dislokované pobočky byl pověřen Ing. Viktor Priesching.¹⁵⁸

V roce, kdy zemřel československý prezident Klement Gottwald i sovětský vůdce Josip

¹⁵⁵ Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová, s. 11–12.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

Stalin, 1953, škola opět mění své jméno na „*Železniční školu strojnickou a dopravní*“. Nově se zavádí čtyřletý studijní obor: „*lokomotivní a vozové hospodářství*“ a zároveň s ním i tříletý učební obor pro výchovu strojvůdců. Na podzim toho roku bylo dokončeno severní křídlo studentského domova v areálu na Skalce.¹⁵⁹

Rok 1954 přinesl jisté změny, zástupce pro ředitele strojího oboru Jan Formánek, plní svoji funkci až do prosince, kdy ho nahrazuje Antonín Bouchal. Večerní škola pro pracující se již osamostatňuje a funguje jako separátní jednotka nezávislá na škole. Od nového školního roku 1954/1955 škola opět mění svůj název – nově na „*Železniční školu*.“¹⁶⁰

10 let po založení školy se nese v duchu oslav – škola získala v roce 1955 vyznamenání „*Za vynikající práci*“ za vzornou přípravu cvičenců na celostátní spartakiádu, přičemž na Strahově jich tehdy cvičilo přes 300. K výročí byl vydán almanach, který je ale značně poplatný době a až moc akcentuje politickou a ideologickou situaci v Československu. Správcem školních dílen je jmenován Josef Faltus.¹⁶¹

Rok 1956, ředitelem školy je nově jmenován Antonín Bouchal, jeho zástupce Jaroslav Klačl. Od září škola opět mění název – „*Průmyslová škola železniční*.“ Otevírá se zde nově obor zaměřený na lokomotivní a vozové hospodářství a zároveň obor organizace vlakové dopravy. Dopravní obor školy se stěhuje do budovy na Komenského ulici, kde dříve sídlila chlapecká měšťanská škola.

1. září 1960 škola po sedmi pokusech konečně našla své jméno – na celých 35 let se v České Třebové etablovala „*Střední průmyslová škola železniční*“, která v období následujícím – atj. 60., 70. a 80. let získala věhlasné renomé v rámci oboru průmyslově-železničního vzdělání, a to po celém Československu. Nastává tedy zlatá éra středního průmyslového školství v České Třebové. Název škola vydržel až do roku 1995, což je neuvěřitelných 35 let, bez změny názvu, což je vzhledem k předešlým zkušenostem na tomto poli značný úspěch.¹⁶²

¹⁵⁹ Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová, s. 13–14.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ 10 let Železniční školy v České Třebové – Jubilejní výroční zpráva průmyslové školy železniční v České Třebové za první desetiletí 1945–1955, s. 7

¹⁶² Kronika Střední technické a dopravní školy Gustava Habrmana. Školní rok 1960/1961.

5.2.3 Dějiny školy v průběhu 60., 70. a 80. let (1961–1988)

Po roce 1960 vzniká z průmyslovky komplexní a etablovaná instituce se čtyřmi stálými obory. V dobových pramenech se mluví o tom, že roku 1962 škola dosahuje své optimální podoby a nese prvky kvalitně zřízené školy. Lze zde zároveň mluvit o jisté stabilizaci učebních oborů, programů i učitelského sboru. Na veřejnost škola působí jako solidní, věhlasné odborné vzdělávací působiště, která se zaměřuje na přípravu kvalifikovaných odborníků pro tehdejší československé dráhy. Studenti se transversálně napříč všemi obory od útlého prvního ročníku seznamovali s podmínkami provozní praxe a svým budoucím povoláním, a to přímo v železničních dílnách, depech či jednotlivých osobních či nákladních stanicích. Po úspěšné maturitě či složení výučných zkoušek většina z nich našla své uplatnění na poli železničního průmyslu.¹⁶³

Počet žáků školy dosáhl v roce 1966 svého historického maxima, spolu s lanškrounskou dislokovanou pobočkou dosáhl počtu 898 studentů, což bylo vzhledem k instituci maloměstského rázu vsutku úctyhodné číslo.¹⁶⁴

1. září 1962 se škola skládá z 21 tříd napříč čtyřmi studijními obory: elektrická trakce, elektroenergetika v dopravě, provoz a údržba dráhových vozidel a provoz a ekonomika železniční dopravy a v neposlední řadě zabezpečovací a sdělovací technika v dopravě. V tomto roce zároveň vzniká lanškrounská pobočka, kde se studuje obor sdělovací elektrotechniky. Učňovská škola naopak opouští budovu na Habrmanově ulici a stěhuje se do nově vybudovaného areálu Na Skalce.¹⁶⁵

V květnu roku 1965 dochází v rámci spolupráce zemí sovětského bloku k navázání družebních styků s železniční školou v Roštově na Donu, kam se žáci a učitelé měli tu možnost po prázdninách jet podívat. Zároveň byly zahájeny výměnné zájezdy do Drážďan. Život na škole vzkvétal, v akci Z byly budovány nové učebny, v Lanškrouně otevřeli další nový obor: „Sdělovací a radioelektronická zařízení“ a studenti se svými vrstevníky z gymnázia pořádali majálesy. Na škole začal působit studentský orchestr vedený prof. Josefem Navrátillem.¹⁶⁶

V roce 1968 byla slavnostně otevřena odborná učebna zabezpečovací techniky, která byla na tu dobu vybavena velice moderním elektromechanickým a reléovým staničním zabezpečovacím zařízením. Celkové náklady se vyšplhaly až na závratných 2,5 milionu Kčs.

¹⁶³ Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová. s. 13–14.

¹⁶⁴ Kronika Střední technické a dopravní školy Gustava Habrmana. Školní rok 1965/1966

¹⁶⁵ Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová. s. 13–14.

¹⁶⁶ Tamtéž.

Zde je nutné vyzdvihnout jméno pedagoga Ing. Zděnka Stejskala, který se o její realizaci značně zasloužil. V tomto roce zároveň pod odborným dohledem vzniká studentský časopis „*Instužet*“, který mapoval život na českotřebovské průmyslovce. Po událostech v srpnu roku 1968 vzniká od nového školního roku nový obor: „Elektrická trakce a kolejová vozidla v železniční dopravě“.¹⁶⁷

25. ledna 1969 škola vysílá studentskou delegaci, která se zúčastňuje pohřbu studenta Jana Palacha v Praze. Od tohoto roku se nově ředitelem stává Ing. Josef Brdčíčko. Jeho zástupce pro dopravní obor je jmenován Ing. Zdeněk Kolář.¹⁶⁸

Na prahu normalizace, v roce 1970 škola slaví 25. výročí své existence. K této příležitosti vzniká sborník s názvem: „*25 let SPSŽ v České Třebové*“. Vedoucím dílen je jmenován Josef Beran. V tomto roce byli zároveň na Slovanské ulici zřízeny elektro laboratoře pro školu¹⁶⁹

Mezi lety 1973–1977 se škola úspěšně zúčastnila celostátních soutěží z oblasti kultury i odborných technických disciplín. V roce 1973 byla Heda Plachtová první v celostátní soutěži interpretace polské písně v Karviné. V roce 1977 zvítězil Dalibor Zelený v ústředním kole školní olympiády v ruském jazyce. V roce 1974 se stal Josef Sklenička vedoucím školních díle. Škola díky zásluze Ing. Jaroslava Klačla dobudovala učebnu trakčních vozidel závislých. Zároveň se v tomto období osamostatnila doposud se školou související dislokovaná pobočka školy v Lanškrouně.¹⁷⁰

Na počátku 80. let se zástupcem ředitele na elektro oboru stává Ing. Václav Sojka. V květnu se v rámci Akce Z začne stavět nová hala tělocvičny v areálu Na Skále. Život na škole se v mnohém v této dekádě od ostatních příliš nelišil. Studenti opět prokazovali své znalosti a dovednosti v různých soutěžích – např. Jan Píro, student elektro oboru, vybojoval místo v ústředním kole matematicko-fyzikální olympiády, Zdeněk Tichý, student dopravního oboru, vybojoval naopak pozici v ústředním kole olympiády v jazyce českém.¹⁷¹

O prázdninách v roce 1984 škola přebírá od SPŠ textilní v Ústí nad Orlicí internát tzv. „Na Zámečku“ v nedalekém Brandýse nad Orlicí. O necelý měsíc později, 10. srpna, si škola zvolila nového ředitele – Ing. Otu Tichého, jeho přidruženým zástupcem pro dopravní odbor se stává jistý Ing. Josef Nohava. Zajímavostí je, že v tomto roce škole poprvé zakoupila pro výukové účely analogový počítač, přičemž o rok později už zřídila základní informační

¹⁶⁷ Kronika Střední technické a dopravní školy Gustava Habrmana. Školní rok 1968/1969.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Jubilejní sborník 1945–1970 vydaný k 25. výročí založení Střední průmyslové školy železniční v České Třebové. Česká Třebová, 1970.

¹⁷⁰ Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová. s. 13–14.

¹⁷¹ Tamtéž

středisko. Na podzim 1986 škola dokončuje více než 6 let trvající výstavbu tělocvičny školy v areálu Na Skále, přičemž doba, kterou studenti, veřejnost či učitelé trávili na stavbě, se přiblížila 28 000 hodinám. Škola se v únoru dočkala moderní, zbrusu nové učebny výpočetní techniky, která byla vybavena sedmi počítači IQ 151. Zástupcem ředitele pro výchovu mimo vyučování se nově stává Ing. Jaromír Urban. Započíná zároveň i rekonstrukce internátu v Brandýse nad Orlicí.¹⁷²

5.2.4 Od revoluce po současnost (1989–2023)

Po roce 1989 dochází na železniční průmyslovce v České Třebové k mnoha změnám, které poznamenají osud této školy, která si tak dlouho hledala své místo „na slunci“. Především byla zahájena přístavba severního křídla školy a zároveň s ní započala betonáž pilířů jižního křídla školy. Tyto kroky vedli k tomu, že již v roce 1992 si škola splnila svůj odvěký a dávný sen – učit a vyučovat pod jednou střechou, stalo se tak na podzim, konkrétně tedy 11. listopadu. O přístavbu obou křídel s celkovými náklady přesahujícími hranici 22 milionů Kč a nové tělocvičny se největším dílem zasloužil Ing. Václav Sojka.¹⁷³

Organizačně škola dostala také velkých změn – ředitelem školy byl pověřen Ing. Jaromír Urban, zástupcem pro elektro obory byl jmenován Ing. Jan Jireček, zástupce pro výchovu mimo vyučování – Ing. Václav Sojka. Zástupcem pro dopravní obor zůstal Ing. Josef Nohava.

V souvislosti se změnami ve společnosti po roce 1989, a hlavně tedy na železnici jako takové, dochází logicky k postupnému útlumu oborů s železnici souvisejících, na které se škola po dlouhá léta specializovala. Vedení se na tyto změny snaží reagovat vytvořením nových studijních oborů a zároveň přípravou nového zřízení školy v podobě vyššího odborného studia. Rozhodnutím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k 1. 1. 1995 škola mění svůj název na Vyšší dopravní akademii. Proto již v září, především na základě navázání spolupráce s Vysokou dopravní akademií v nizozemském Henlo, se škole podařilo otevřít studijní programy na nově vzniklé instituci v České Třebové. Škola tedy mění název a snaží se přizpůsobit moderním trendům. Vznikají nové obory: týkající se logistiky a dopravního managementu, přičemž do prvního ročníku bylo přijato 51 žáků. Zástupcem ředitele pro záležitosti vyššího odborného vzdělávání se stal Ing. Václav Cempírek. V následujícím školním roce škola otevírá ve čtyřletém studiu studijní obor „Zasílatelství“ a na vyšším studiu obor „Management technických oborů“.¹⁷⁴

¹⁷² Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová. s. 13–14.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová. s. 13–14.

K 1. srpnu 1996 se ředitelem stává Ing. Milan Kment. Následuje relativně stabilizované období v dějinách školy. Filozofie školy se začíná podřizovat moderním trendům na poli technologií, např. v roce 2001 byla na škole zahájena činnost CISCO Networking Academy – program, který poskytuje studentům příležitost naučit se základům síťových technologií a získat certifikaci pomocí online kurzů, učebnice a podpory od společnosti Cisco.¹⁷⁵

V roce 2011 dochází na základě rozhodnutí zřizovatele školy – Pardubického kraje – k fúzi dvou subjektů – Vyšší odborné školy a Střední odborné školy Gustava Habrmana se Střední odbornou školou a Středním odborným učilištěm technických oborů Česká Třebová.

Po více než 20 letech Ing. Kmentu vystřídá k 1. srpnu 2017 na postu ředitele ředitel současný – Mgr. Jan Kovář. V tento rok se škola dostala i do povědomí v mediích, když nešťastnou náhodou a chybou projektanta a statika spadla pod tíhou sněhu střecha nově vybudované haly v areálu Na Skalce.¹⁷⁶

V roce 2020 škola chystala oslavy spojené se 75. výročím založení školy, které ale bohužel překazila globální pandemie onemocnění covid-19, která znemožnila škole naplno prožít toto významné datum v dějinách této instituce.¹⁷⁷

K 1. září 2021 škola opět mění svůj název – Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová. V současnosti škola nabízí celkem 9 studijních oborů, přičemž 5 nich je maturitních (3 v budově v areálu Habrmanovy ulice a 2 v areálu Na Skalce) a 4 učební obory, které zaštiťuje odborný výcvik, náleží v již zmiňované a separovaném areálu Skalky.

178

¹⁷⁵Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová: Vyšší dopravní akademie Česká Třebová. s. 13–14

¹⁷⁶Pád střechy haly v České Třebové asi způsobila vada uchycení vazníků – Novinky. [online]. Copyright © 2003 [cit. 15.04.2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-pad-strechy-haly-v-ceske-trebove-asi-zpusobila-vada-uchyceni-vazniku-40025200>

¹⁷⁷ Historie školy | vda.cz. Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová [online]. Copyright © 2023 Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová, [cit. 15.04.2023]. Dostupné z: <https://www.vda.cz/historie-skoly>

¹⁷⁸ Tamtéž.

Závěr

V rámci této bakalářské práce na téma Dějiny školství v České Třebové byl poskytnut ucelený přehled a nový pohled na vývoj města a jeho školství, s důrazem na střední školy. Vzhledem k nedostatku ucelených a aktualizovaných zdrojů na toto téma byly použity literární publikace, dobové články, archivy, kroniky a výroční zprávy.

V první kapitole bylo popsáno město Česká Třebová, jeho obecná charakteristika, místopis a horopis a současný stav města. V druhé kapitole byly stručně nastíněny obecné dějiny města od jeho založení po současnost. Třetí kapitola se zabývala obecnými dějinami pedagogiky. Čtvrtá kapitola se zaměřila na dějiny školství do konce 19. století a následně na dějiny tří základních škol a jejich budov v České Třebové. V poslední, páté kapitole, byly podrobně popsány dějiny českotřebovského gymnázia a střední průmyslové školy na Habrmanově ulici.

Tato bakalářská práce je přínosem nejen pro historiky, ale také pro obyvatele města Česká Třebová, studenty a pedagogy, kteří získají nový pohled na historii svého města a školství. Práce také přispívá k rozšíření obecných znalostí o historii pedagogiky a vzdělávání. Výzkum v podobě obsahové analýzy již zmíněných zdrojů a pramenů, jehož výsledky byly prezentovány v této práci, může být rozšířen a prohlouben v dalších výzkumech a práci na diplomové úrovni.

Seznam bibliografických citací

Kroniky

Kronika Gymnázia Česká Třebová

Kronika Střední technické a dopravní školy Gustava Habrmána

Kronika Základní školy Habrmnova

Kronika Základní školy na Nádražní ulici

Kronika Základní školy na Ústecké ulici

Prameny

10 let Železniční školy v České Třebové – Jubilejní výroční zpráva průmyslové školy železniční v České Třebové za prvé desetiletí 1945-1955.

Almanach 1909–1999: Gymnázium Česká Třebová. Česká Třebová: Gymnázium v České Třebové, 1999.

Almanach: 60 let gymnasia v České Třebové. Česká Třebová: Sdružení rodičů a přátel školy gymnasia v České Třebové a přípravný výbor sjezdu, 1969.

Archivio Secreto Vaticano, Codex Ottobonianus 2115, f. 50, č. 139

DVOŘÁKOVÁ, Marie. Historie gymnázia. In: Gymnázium 1909–2009: Almanach vydaný ke 100. výročí gymnázia. Česká Třebová: Spolek Gymnázia Česká Třebová a Gymnázium Česká Třebová, Tyršovo nám. 970, 2009,

Chronicon Aulae regiae. Ed. J. Emler, FRB IV, Praha 1884, s. 1–337.

Jubilejní sborník 1945–1970 vydaný k 25. výročí založení Střední průmyslové školy železniční v České Třebové. Česká Třebová, 1970.

KLIMENT VI., bula Ex supernae providentia maiestatis, Avignon 30. IV. 1344 – ed.

KLICMAN Ladislav (ed.), Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I. Acta Clementis VI. pontificis romani 1342–1352, Praha: Typis Gregerianis 1903, č. 363, s. 209.

Městská kniha České Třebové: (1375–1488). Štěpán Gilar. Ústí nad Orlicí: Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, 2000.

Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) 2345. CDB I., č. 399, s. 411–415; Šebánek, Archivy č. 3, s. 1

Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760)
RBM IV, č. 1888, s. 745–746 -Tadra, listy kláštera zbraslavského 1–2, Inf. č. 1

Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) ŘC
Zbraslav 876. RBM VI. č. 741, s. 426–430

Národní archiv Praha. Fond archivu českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760) 915
Tadra, Listy č. 15, s. 8–10.

OA Zámorsk, Matrika narozených v České Třebové, sign.1952, ukn.1125, s. 357

Případ Josefa Felixe. Lumír: časopis zábavný a poučný. Praha, 1919.

Sborník 50 let Střední průmyslové školy železniční v České Třebové, 1995. Česká Třebová:
Vyšší dopravní akademie Česká Třebová.

SOKA Ústí nad Orlicí. Archiv města Česká Třebová. Listina Fojta Lipolda.

ŠEBELA, Martin. Z historie školní budovy v Nádražní ulici II. část. Českotřebovský
zpravodaj. Česká Třebová, 2007.

Literatura

DEMEK, Jaromír; MACKOVČIN, Peter, a kolektiv. Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny.
(„Zeměpisný lexikon ČR – Hory a nížiny Jaromír Demek, Peter Mackovčín“) 2. vyd. Brno:
AOPK ČR, 2006.

Josef HONS a kol., Čtení o Severní dráze Ferdinandově, Praha 1990.

Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila
KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 1. Česká Třebová: NIKA, 2000.

Karel KUBIŠTA, Martin ŠEBELA, Štěpán GILAR, Jan ŠEBELA, Ludmila
KESSELGRUBEROVÁ. Toulky minulostí Českotřebovska 2. Česká Třebová: NIKA, 2000.

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. Dějiny pedagogiky. Praha: Grada, 2008.
Pedagogika.

KOVÁŘ, Josef; SKŘIVÁNEK, Milan. Tři sta padesát let litomyšlského gymnázia.
Gymnázium Litomyšl, 1990.

ŠTVERÁK, Vladimír. Stručné dějiny pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

Akademické práce

"TOUŠEK, Václav. a kol. (1991): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou."

("Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical ...") In: Geografie – Sborník České geografické společnosti, 1996, č. 1.

Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. 1884(), s. 5. ISSN 1803-5795. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:0c6afa6c-bf88-11e1-1232-001143e3f55c>

Česká nebo Moravská Třebová? (K problematice údajně nejstarší písemné zprávy o České Třebové.). Musil, František. In: Vlastivědný věstník moravský Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně 47, č. 2, (1995,).

Český časopis historický. Praha: Academia, 1936, 42(), s. 459. ISSN 0862-6111. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:be5fa2ca-45b9-11e1-1431-001143e3f55c>

HERMANS, Jos. M. M. a Marc NELISSEN. Charters of foundation and early documents of the universities of the Coimbra Group. 2nd rev. ed. Leuven: Leuven University Press, 2005. s. 30

KOČÍ, Josef – Patent o zrušení nevolnictví v českých zemích. Josef Kočí. In: Československý časopis historický / Praha: Historický ústav ČSAV 17 [67], č. 1 (1969).

NĚMEČEK, Jan a Jan KUKLÍK. Mnichovská dohoda. Akademický bulletin Akademie věd České republiky. Praha: Tiskové oddělení Kanceláře AV ČR, 16.09.2008, 16(9), 2-3. ISSN 1210-9525. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:8bab2a6d-c783-4a91-bae1-a23dfb0d0871>

Postupná přeměna státní reálky v Č. Třebové na reálné gymnasium. Náš kraj. Česká Třebová, 1929.

SCHULZ, Jindřich (1968), Hraniční spory mezi Čechami a Moravou do 17. století.

Kandidátská práce. Filozofická fakulta, Univerzita Palackého, Olomouc.

Staroměstská radnice (Praha, Česko). Praha 1750-1850: památky literární, umělecké a občanské. Praha: Staroměstská radnice, 1916, s. 92. Dostupné také z:

<https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:e1cd21e5-247c-4ebc-a563-4a59e36fc145>

ŠOTOLA, Jaroslav. Zrušení jezuitského řádu v českých zemích. Kolektivní biografie bývalé elity (1773–1800). Praha, 2006. Dizertační práce. Univerzita Karlova.

Věstník ministerstva školství a osvěty. Praha: Státní nakladatelství, 20.10.1945, 1(8), s. 90. ISSN 1802-5064. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f1c882a0-3a4b-11eb-95e3-5ef3fc9ae867>

Internetové zdroje

ČHA – Český historický atlas (Vývoj železniční sítě od poloviny 19. století do poloviny šedesátých let 19. století ČHA) [online]. Dostupné z: <https://cha.fsv.cvut.cz/sandbox/mapp.php?map=8Db>

Gymnázium Česká Třebová. Gymnázium Česká Třebová | [online]. Copyright © 2023 Gymnázium Česká Třebová [cit. 10.03.2023]. Dostupné z: <https://www.gymnct.cz/historie>

Historie školy | vda.cz. Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová [online]. Copyright © 2023 Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová, [cit. 15.04.2023]. Dostupné z: <https://www.vda.cz/historie-skoly>

Historie změn UIR od roku 1996 - Územně identifikační registr základních sídelních jednotek 2013 [online]. Praha: Český statistický úřad, 2013 [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/rso/uir_zsj

Lexikon tvarů reliéfu – elektronická učebnice. Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci [online]. Copyright © 2010 [cit. 26.01.2023]. Dostupné z: <https://geography.upol.cz/soubory/studium/e-ucebnice/Smolova-2010/lexikon/strukturni/ukloneny/kuesta.html>

Malý lexikon obcí České republiky 2020. [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2020>>

Osobnosti regionu: Gustav Habrman - OsobnostiRegionu.cz. Hlavní stránka - OsobnostiRegionu.cz [online]. Dostupné z: <https://www.osobnostiregionu.cz/osoby/262-gustav-habrman-1864-1932>

Pád střechy haly v České Třebové asi způsobila vada uchycení vazníků – Novinky. [online]. Copyright © 2003 [cit. 15.04.2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-pad-strechy-haly-v-ceske-trebove-asi-zpusobila-vada-uchyceni-vazniku-40025200>

Vila bývalého ředitele gymnázia v České Třebové se stala terčem kritiky pro luxusnost – Novinky. [online]. Copyright © 2003 [cit. 28.02.2023]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/bydleni-tipy-a-trendy-vila-byvaleho-reditele-gymnazia-v-ceske-trebove-se-stala-tercem-kritiky-pro-luxusnost-334673>

Výsledky sčítání 2021 – otevřená data [online]. [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-scitani-2021-otevrena-data>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Česká Třebová [online]. c2023 [citováno 26. 01. 2023]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A1_T%C5%99eov%C3%A1&oldid=22336110

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Gustav Habrman [online]. 2022 [citováno 15. 04. 2023]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Gustav_Habrman&oldid=21994680

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Hřebečovský hřbet [online]. 2020 [citováno 28. 01. 2023]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=H%C5%99ebe%C4%8Dovsk%C3%BD_h%C5%99bet&oldid=18632244

ZŠ Habrmanova – Stránky naší školy [online]. Copyright © 2021 ZŠ Habrmanova [cit. 22.03.2023]. Dostupné z: <https://www.zs-habrmanova.cz>

Žebříček měst, která teprve hledají budoucnost – Seznam Zprávy. Seznam Zprávy [online]. Copyright © Seznam Zprávy, a. s. [cit. 01.02.2023]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-komunalni-zebricek-mest-ktera-teprve-hledaji-budoucnost-208789>

Zákony

ČESKO. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení. In: [Zákony pro lidi.cz](http://www.zakonyprolidi.cz) [online]. © AION CS 2010-2023 [cit. 30. 1. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-280>

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA, 1953. Zákon č. 31/1953 Sb.: Zákon o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). In: Praha, 18/1953. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-31>

Výnos Vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, 1939. In: Praha, RP06/39. Dostupné také z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=7477&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Audiovizuální prameny

Maturita v listopadu – YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 10.03.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=XAjt8oVeMiY&t=958s&ab_channel=MartinKohout

Stopy času údolím paměti (film o historii Gymnázia Česká Třebová) - YouTube. YouTube [online]. Copyright © 2023 Google LLC [cit. 10.03.2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=P6m1sbbTec&t=1343s&ab_channel=KarelKubi%C5%A1ta

Seznam příloh

1. Základní škola na Nádražní ulici, Česká Třebová
2. Základní škola na Habrmanově ulici, Česká Třebová
3. Základní škola na Ústecké ulici, Česká Třebová
4. Gymnázium Česká Třebová
5. Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová

1. Základní škola na Nádražní ulici, Česká Třebová, 2013, [online]. [cit. 15.4.2023].
Dostupné z:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C4%8Cesk%C3%A1_T%C5%99ebov%C3%A1,_N%C3%A1dra%C5%BEEn%C3%AD_200,_z%C3%A1kladn%C3%AD_%C5%A1kola,_p%C5%99es_Riegrovu.jpg#file

2. Základní škola na Habrmanově ulici, Česká Třebová, 2000, [online]. [cit. 15.4.2023].

Dostupné z: <https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Ceska-Trebova-Vojtech-Vanicky-Cervenka-1.jpg>

3. Základní škola na Ústecké ulici, Česká Třebová-Parník, 2023, [online]. [cit. 15.4.2023].

Dostupné z: <https://zs-ustecka.cz/>

4. Gymnázium Česká Třebová, 2023, [online]. [cit. 15.4.2023]. Dostupné z:
<https://www.firmy.cz/detail/304866-gymnazium-ceska-trebova-ceska-trebova.html?l=1>

5. Střední škola technická a dopravní Gustava Habrmana Česká Třebová – vstup s alegorickými plastikami, 2023 [online]. [cit. 15.4.2023]. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?source=firm&id=362068&gallery=1&sourcep=ffoto&idp=4725466&x=16.4415242&y=49.9035432&z=18&base=ophoto>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Matouš Jirsa
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Dějiny školství v České Třebové se zaměřením na střední školy
Název v angličtině:	History of education in Česká Třebová with a focus on secondary schools
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje vývoji obecného a středního školství v České Třebové, přičemž zároveň je v práci představeno město a jeho stručná historie. Nejobsáhlejší část práce se věnuje dějinám středního školství - českotřebovského gymnázia a střední odborné průmyslové školy.
Klíčová slova:	dějiny školství, Česká Třebová, střední školy, gymnázium, střední škola průmyslová.
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis is devoted to the development of general and secondary education in Česká Třebová, while at the same time the thesis presents the town and its brief history. The most comprehensive part of the thesis is devoted to the history of secondary education - the Česká Třebová grammar school and the secondary vocational industrial school.
Klíčová slova v angličtině:	History of education, Česká Třebová, secondary schools, Gymnasium, Secondary school of industry.
Rozsah práce:	75 stran
Jazyk práce:	Český